

Trest v sociálních souvislostech

Bc. Lukáš Sukdolák

Diplomová práce
2014

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Lukáš SUKDOLÁK
Osobní číslo: H128228
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Historie trestu v sociálních souvislostech

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynu obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na náboženské, politické a finanční souvislosti udělování trestu;
- na historicko-srovnávací metodu a popis, jak se od počátku dějin vyvíjelo v lidské společnosti soudnictví a následně trestání provinilců;
- na popis druhů trestů, tak jak byly v historii praktikovány;
- na historii trestu smrti a jednotlivé argumenty pro a proti.

Součástí práce na základe charakteru výzkumného problému bude kvalitativní výzkum zaměřený na historii trestu různých údobí dějin ve vztahu k dobovému sociálnímu kontextu, jakož i možný budoucí vývoj různých forem trestů.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Kincl J. a kol., Všeobecné dějiny státu a práva. Praha: Panorama, 1983

Kincl J., Urfus V., Skřejpek M., Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995

Lyons L., Historie trestu. Praha: Svojk a Co., 2004

Monestier M., Historie trestu smrti. Praha: Rybka Publishers, 1998

Novotný O., O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1969

Štěrbá V., Penologie. Praha: Armex publishing s.r.o., 2007

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

L.S.

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně 21.3.2014

Lukáš Šacholák

Jméno, příjmení studenta

[Podpis]

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevyjádřené zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být už nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracovních vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3;

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odjírá-li autor takového díla udělu svolení bez vázného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělnku jin dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělnku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce *Trest v sociálních souvislostech* se zabývá historickou přeměnou institutu trestu, jeho předělu z uplatňování soukromé spravedlnosti ve spravedlnost institucionální. Na jednotlivé vývojové oblasti je nahlíženo jak z pohledu práva, tak i jeho výchovného hlediska, tedy oblasti pedagogiky. Práce si klade za cíl prozkoumat dostupné materiály a provést komparaci co se týče amnestií udělovaných v Československu a v ČR, kdy hlavním cílem je zmapování a stručný popis toho, kdo byli hlavními protagonisté jednotlivých amnestií, na koho se amnestie vztahovaly a koho naopak pomíjely, dále pak kdy byly amnestie udíleny a jaké byly další s tím související okolnosti.

Práce se dělí na část teoretickou a praktickou. V první zmíněné jsou vymezeny takové pojmy jako spravedlnost, právo a trest v kontextu náboženském, právně-filosofickém a sociologicko-psychologickém. Dále je rozebrán historický vývoj konceptu spravedlnosti a jednotlivých druhů trestů. V neposlední řadě je pojednáno o institutu milosti, rehabilitace, amnestie a abolicie. Praktická část práce se soustředí na udělování amnestií v Československu a ČR od roku 1918 až po současnost s důrazem na amnestii z roku 2013. V závěru je provedena komparace – udělování amnestií ve státech sousedících s naší republikou.

Klíčová slova: Amnestie, abolicie, spravedlnost, právo, trest, sociální prostředí, Klaus

ABSTRACT

Diploma thesis *Punishment in the social context* deals with historical transformation of the institute of punishment, its shift from the application of private justice to institutional justice. Each area of development is regarded from the perspective of both the law and the educational aspect, i.e. the pedagogical area. This thesis aims to explore available materials and make comparisons regarding amnesties granted in Czechoslovakia and the Czech Republic, while the main goal is a map and a brief description of main protagonists of each amnesty, of who were the amnesties applied to, and who did they by contrast omit, and furthermore when were the amnesties granted and what were any other related circumstances.

The thesis is divided into a theoretical and a practical part. In the first mentioned part concepts such as justice, law and punishment are defined in the religious, law-philosophical, and social-psychological context. Author analyzes historical development of the concept of justice and various types of penalties. Last but not least the institute of grace rehabilitation, amnesty and abolition is discussed. The practical part of the thesis is focused on granting amnesties in Czechoslovakia and the Czech Republic from 1918 to the present day with emphasis on the 2013 amnesty. In the conclusion a comparison is made – granting amnesties in the states neighboring to our republic.

Keywords: Amnesty, abolition, justice, law, punishment, social environment, Klaus

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce panu **doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D.**, za profesionální vedení, připomínky, pomoc a cenné rady, které mně poskytl při tvorbě této diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 K POJMŮM SPRAVEDLNOSTI, PRÁVA A TRESTU	12
1.1 V kontextu náboženském	12
1.1.1 Judaismus a Talmud.....	12
1.1.2 Křesťanství a Starý a Nový zákon	14
1.1.3 Islám a Korán.....	16
1.1.4 Ostatní náboženství.....	19
1.2 Kontext právně-filozofický	20
1.3 Kontext sociologicko-psychologický.....	22
2 HISTORICKÝ VÝVOJ KONCEPTU SPRAVEDLNOSTI A JEJÍHO UPLATŇOVÁNÍ	24
2.1 První zákony – Asýrie a Babylónie.....	24
2.2 Zákonodárství Perské	27
2.3 Římský zákon.....	29
2.4 Středověk, hledání spravedlnosti – soukromá a veřejná	30
3 JEDNOTLIVÉ DRUHY TRESTŮ, JEJICH PŮSOBENÍ A PROMĚNY V DĚJINÁCH	33
4 MILOST, REHABILITACE, AMNESTIE A ABOLICE	37
II. PRAKTICKÁ ČÁST	42
5 METODOLOGIE	43
6 AMNESTIE V ČESKOSLOVENSKU A V ČR	44
7 AMNESTIE 2013	61
8 KOMPARACE – UDĚLOVÁNÍ AMNESTIE VE STÁTECH SOUSEDÍCÍCH S ČR	66
9 VLIV AMNESTIE NA SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ	72
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77

ÚVOD

Není vhodnějšího období k úvahám o zločinu a trestu v dějinách, než je tomu v obdobích zlomu. Takovým zlomem jistě byly okamžiky, které uzavíraly společenské turbulence a transformace, neboť v takových okamžicích je jaksi více opodstatněné si otázky o právu a spravedlnosti klást, než by tomu bylo v obdobích, kdy se takřkajíc nic neděje. A která období jsou ta zlomová? Za posledních 100 let se naší České republiky, respektive Československa, týkal například Norimberský proces (a následné vyrovnávání se s pojetím kolektivní viny), byť vyrovnávání se s nacismem mělo u nás jinou podobu, než tomu bylo právě v poválečném Německu. Do jisté míry lze z hlediska uplatňování práva a hledání spravedlnosti považovat za zásadní události počátek 50. let; dále pak druhé poloviny 60. let; počátek 90. let 20. století, a nově i počátek roku 2013, kdy byla vyhlášena amnestie, u níž vyvolává otázky po opodstatněnosti především čl. 2., kde je řečeno, že se *"zastavuje trestní stíhání, od jejichž zahájení k 1. lednu 2013 uplynulo více než 8 let, pro trestné činy, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující deset let; nevztahuje se na trestní stíhání proti uprchlému."* Tento článek je tím konfliktním jádrem celé amnestie, která podle jejich zastánců má pomoci stavu lidských práv v této zemi, podle druhých však podvrací právní řád a odnímá poškozeným jejich nezadatelné právo na spravedlivý proces. V tomto smyslu, totiž nejasného zdůvodnění a mlžení kolem autorství, stejně jako nejednotné vyjádření spoluúčastníků, tedy předsedy vlády Nečase a místopředsedy Schwarzenberga, je právě druhý článek tím, co autora této diplomové práce vede, aby našel odpovědi na dále formulované otázky týkající se problematiky hledání spravedlnosti a vztahu zločinu a trestu. Tento zájem vyplývá rovněž z toho, že jako policista v přímém výkonu služby se musím dennodenně potýkat mimo jiné právě s institutem trestu, hledáním spravedlnosti a také amnestií. Ačkoliv se problematice udílení amnestií důkladně zabýval například Radek Sabotinský ve své disertační práci, přece jen v tuto chvíli neexistuje objektivní zpracování problematiky Klausovy amnestie se vztahem k sociální pedagogice. Proto tato práce bude usilovat o to, aby v kontextu výkladu o trestu v dějinách, poukázala právě na instituty milosti a odpuštění v současném právu. Bude ovšem také poukazovat na jejich možné zneužívání z důvodu hájení zájmů úzké, avšak velmi zámožné skupiny občanů na úkor nemajetných. V tomto aspektu se z tématu ryze právního stává téma etické, potažmo pedagogické. Nemluvě o tom, že jako občan této země, který je poslušný zákonům, nemohu se ubránit dojmu, že článek 2. křivdy nenapravuje, nýbrž schvaluje, a tím dále páchá.

Jak již bylo uvedeno, každé historické období řešilo své vlastní problémy, vyrovnávalo se s minulými křivdami a pokoušelo se narovnat to, co bylo pokřivené, pokoušelo se zmírnit tvrdost zákona a šlo o úsilí učinit spravedlnosti za dost. Tak tomu bývá i s aktem milosti udílených podle uvážení prezidenta republiky, anebo rehabilitacemi, kterými se měly odčinit křivdy a bezpráví, jež bylo spácháno komunistickým režimem v 50. letech. Samostatnou kapitolu tvoří v těchto úvahách uplatňování institutu prezidentské amnestie. Od roku 1989 se v Československu, respektive ČR, uplatnil pětkrát. Zdá se, že v prvním případě se jednalo o symbolický akt, který měl oddělit jednu epochu od druhé. Takto zřetelně oddělená období, uzavřené případy a ukončená vyšetřování především v poslední a nejčerstvější amnestii, ale nejsou vyrovnáním se s minulostí, jako spíše ochranou před budoucností. Není přitom zjevné, jaký smysl má tato amnestie mít, jaký cíl sleduje, jakou nespravedlnost napravuje. Přitom nelze zapomínat na související výchovné působení rozsahu a vlivu amnestie, které ovlivňuje nejen jednotlivé amnestované, ale celou společnost. Stát musí v relativně krátké době zajistit následnou pomoc těmto náhle propuštěným, kteří mnohdy na tento rychlý návrat zpět do společnosti nejsou dostatečně připraveni. Proto často reagují asociálně nebo dokonce opětovně páchají trestnou činnost. Tyto sekundární dopady modifikují pohled občanů na prezidentské akty a následně i na osobu prezidenta. Komplexně působí na rozvoj osobnosti a poté na prostředí celé společnosti.

V části teoretické, která bude praktické předcházet, bude proveden výklad zaměřený především na pojmový aparát, vztahující se k hlavnímu tématu, kterým je historický vývoj trestu. Je zřejmé, že pojmy, které popisují danou problematiku, přesahují z oboru práva a filozofie do teologie a etiky. Zároveň je zřejmé, že tyto pojmy se v dějinách vyvíjely, stejně tak i skutečnost, že v různých společenských systémech a náboženstvích nabývaly různých významů. Proto bude věnována pozornost také tomu, jak byla spravedlnost uplatňována v křesťanství, judaismu a islámu. Zároveň bude naznačeno, jakými cestami se vyvíjela spravedlnost veřejná a jak souvisí s pomstou, respektive spravedlností soukromou, a v jakém vztahu stál institut trestu. Rovněž bude zmíněna stručná komparace, co se týče udělování milostí u našich nejbližších sousedů, tedy na Slovensku, v Polsku, v Německu, Rakousku a Maďarsku. V závěru práce bude proveden souhrn poznatků, jejich komparace a přehledně bude zodpovězeno na stanovené výzkumné otázky. Pokud to charakter a obsah odpovědí umožní, bude naznačen i možný vývoj, jakým se institut trestu, milostí a amnestií bude nejspíše ubírat do budoucna.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K POJMŮM SPRAVEDLNOSTI, PRÁVA A TRESTU

1.1 V kontextu náboženském

1.1.1 Judaismus a Talmud

Tradice udává zakladatelem judaismu Abraháma a jeho potomky Izáka a Jákoba. Vznik židovského náboženství se datuje do období odchodu Židů z egyptského zajetí, což představuje 13. století př. n. l. Tehdy podle Bible obdržel Mojžíš na Sinaji Desatero přikázání.¹ Věřící uznávají jediného všemohoucího a věčného Boha - Jahve. Tento židovský Bůh je spravedlivý, přesto přísný a trestající. Lpí na svém lidu na základě sepsané smlouvy.

Posvátný text zvaný Tanach zahrnuje 39 knih včetně pěti knih Mojžíšových a další posvátné texty (Kniha prorocství, Kniha žalmů a přísloví, Kniha Job, Píseň Šalomounova a další). Zahrnuje soubor komentářů více než dvou tisíc učenců (rabínů), které se považují za směrodatné.²

Výkladem a poučením o božím zákoně je Talmud. Židé jej přijali za svůj nejvyšší a všeovládající zákoník a v mnohém mu podřídili i Bibli. Do morálky Židů patří nenávisť, nesnášenlivost a opovrhování s nežidovskými národy na základě tradice.³ Podrobně rozebírá pravidla židovství.

Talmud vznikl v zápětí po zničení Chrámu jako snaha Židů zachovat víru. Jednalo se o ústní zákon, který měl jednotící význam pro Židy žijící v diaspoře. Talmud tvoří Mišna a Gemara. Mišna jsou ucelené právní texty, které obsahují závazná pravidla „halachu.“ Jedním z oddílů je např. soupis pravidel „Našim“ (česky Ženy), který spravuje vztahy mezi mužem a ženou a vymezuje pravidla sňatku a rozvodu. Dalším celek je např. „Nezkin“ (česky Škody), který vymezuje trestní a civilní práva.⁴

¹ Poslání. Federace židovských obcí v ČR. [online]. 2010 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://www.fzo.cz/judaismus/historie/>

² KANDERT, J. *Náboženské systémy: člověk náboženský a jak mu porozumět*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 140.

³ VLAS, R. M. *Talmud, zdroj nenávisti*. Praha: Zádruha, 1939, s. 3, 7.

⁴ SADEK, V. a kol *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 19 - 22.

Každý Žid musí dodržovat 613 příkazů a zákazů, která se nazývají „micva.“ Původ těchto příkazů je v Tóře, což je zákon, který měl předat Bůh Mojžíšovi na hoře Sinaj.⁵

Judaismus hlásá, že ustanovením právních předpisů, zřízením soudů a výkonem práva je povinno každé lidské společenství, jelikož se jedná o jeden ze sedmi příkazů platných pro všechny lidi. Od toho se také odvíjí otázka uznávání trestu a spravedlnosti. I když Tóra např. trest smrti v zásadě podporuje, jeho výkonu brání řada překážek. Podle Talmudu by měl být dokonce potrestán i ten, kdo rozsudek vykonal. Podle stanoviska v Bibli: „*Za život vraha nepřijmete výkupné... je hoden smrti a musí zemřít*“ (4M 35:31) lze považovat trest smrti za spravedlivou odplatu. Vždyť i Tóra obsahuje přestupky, za něž může být člověk potrestán smrtí, včetně vraždy, modlářství, rouhání, cizoložství, znesvěcení šabaty, čarodějnictví a vzpoury proti rodičům. Každý přestupek zahrnuje i způsob vykonání rozsudku (ukamenování, upálení, poprava mečem). Tóra tedy trest smrti v zásadě podporuje. Vykonání trestu, ale brání řada zásadních překážek - zákon lex talionis (zákon o odplatě) – „*dáš život za život, oko za oko, zub za zub, ruku za ruku, nohu za nohu, spáleninu za spáleninu, modřinu za modřinu, jizvu za jizvu*“ (2M 21:23-25). Na jednu stranu souhlasí s trestem smrti, na stranu druhou jde o pravidlo omezující vyměření trestu. Toto právo omezuje trest smrti na vraha samotného, tedy žádný rodinný příslušník nemůže být popraven místo něj (Ex 21). Dokonce obžalovaný nesmí být popraven, pokud proti němu nevypovídají dva, příp. tři očití svědkové, kteří si navíc musí být svou výpovědí natolik jistý, že by byli osobně ochotni vykonat rozsudek. Podle 5. knihy Mojžíšově by případný falešný svědek zasloužil stejný trest jako obžalovaný, tedy i trest smrti. Čtyřicet let před pádem Jeruzaléma, v roce 70 n. l., rabíni trest smrti zcela zrušili, aby jej vykonávali vyšší, božské síly. Důvodem bylo, aby odnětí lidského života nebylo svěřeno do rukou omylných lidských bytostí, nýbrž výhradně Bohu. Ani toto pravidlo však neznamená, že by se rabíni úplně vzdali trestů. Hojně se nařizují tělesné tresty. Jestliže byli rabíni/soudci přesvědčeni o vině obžalovaného v případě hrdelního zločinu, ale nebyly splněny přísné požadavky k provedení popravy, byl odsouzen k vězení o chlebu a vodě. Židovská tradice a historické postoje reformního hnutí zavazují věřící stavět se proti trestu smrti v principu i v praxi. Vychází se ze skutečnosti, že osoba nespravedlivě odsouzená ke zbičování za krádež se zotaví, dokonce osoba neprávem uvězněná za vraždu může být posléze očištěna a propuštěna. Ale člověk popravený za zločin, který nespáchal, nemůže

⁵ SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2007, s. 25.

být již nikdy zachráněn. Proto dělají věřící vše, aby společnost uchránili od spáchání největší ze všech nespravedlností: nespravedlivé popravy nevinného. Reformní judaismus nese dlouhou historii odporu vůči trestu smrti. V roce 1959 přijala UAHC (Unie amerických židovských kongregací) rezoluci, v níž se mimo jiné říká: *"Jsme přesvědčeni, že neexistuje zločin, který by ospravedlňoval odnětí lidského života společnosti, a vyzýváme naše kongregace a všechny, jimž je drahá Boží milost a láska, aby se připojili k úsilí o odstranění této praxe, která je skvrnou na tváři civilizace a našeho náboženského svědomí. Nikdy nebylo přesvědčivě prokázáno, že trest smrti je účinným odstrašujícím prostředkem v boji proti kriminalitě... Jsme proti trestu smrti za všech okolností."* V roce 1959 přijalo sdružení Ženy reformního judaismu rezoluci, která zahrnuje: *"Věříme, že ani ten nejstrašnější zločin nedává společnosti právo, aby skrze své právní procesy odňala lidský život. Naopak je povinností společnosti vyvinout jiné, efektivnější a humánnější způsoby nakládání se zločinem a zločinci. Zavazujeme se usilovat o prevenci zločinů tím, že odstraníme jejich příčiny a budeme rozvíjet moderní metody nápravy hříšníka v duchu židovské tradice tešuva (pokání)... Tato praxe je skvrnou na tváři celého trestního systému a brutalizuje lidského ducha. Apelujeme na naše členy a všechny, jimž je drahá Boží milost a láska, aby se připojili ke snaze o odstranění této praxe, která je hanbou naší civilizace a našeho náboženského svědomí."*⁶

1.1.2 Křesťanství a Starý a Nový zákon

Bible se skládá ze dvou částí - Starého a Nového zákona. Starý zákon je obdobou Tanachu. Nový zákon je tvořen čtyřmi evangelií a dalšími texty, jež představují svědectví o životě a činech Ježíše Krista.⁷

Křesťanství hlásá, že všichni bez rozdílu jsme zklamali Boží očekávání a vůli, porušili zákon, a tudíž všichni jsme vinni Bohu. Svědectví apoštola v Jeruzalémské bibli odstavec od 20. verše uvádí: *"Zjevení spravedlnosti Boží a role víry."* Boží spravedlnost je nezávislá na zákonu. Jelikož je Bůh především milující a slitovává se nad hříchy, snaží se v nás potlačovat odsuzující jistotu v právu: *"Kdo je bez hříchu, hod' první..." apod.* Proto se také obětoval na pospas spravedlnosti zákona trestu, pomsty a odplaty. Konal a kázal spravedlnost Otcovu. Přitom spravedlnost vidí v právu a odpuštění, je životodárná

⁶ POLISH, D. *Judaismus a nejvyšší trest*. Maskil. roč. 6, č. 3. Praha: Bejt Simcha, 2006, s. 8-10.

⁷ KANDERT, J. *Náboženské systémy: člověk náboženský a jak mu porozumět*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, s. 141.

a osvobozující, má naději, že co si kdo nezaslouží, to zároveň nemá. I když je spravedlnost založena bez zákona, je zákonem Božím a proroky dokázána.⁸

Základem a zdrojem spravedlnosti je tedy Bůh, který miluje a zjednává právo a spravedlnost (Z 33,5; Z 103,6). Boží zachraňující spravedlnost je na základě uzavřené smlouvě. Tato spravedlnost se projevuje v uznání a respektování práva druhých lidí. Normou života je láska k Bohu a lidem, „*zákon Kristův*“ (Mt 22,37-38; 5,43-48; Ga 6,2). Uplatňování práva a spravedlnosti by mělo být v celé lidské společnosti a mělo by přinášet prospěch a pokoj. Jelikož Boží spravedlnost zahrnuje i potrestání těch, kteří se vzpírají jeho právu a činí zlé, má i lidské právo trestat ty, kteří činí bezpráví druhým lidem a popírají práva a legitimní nároky těch, kteří byli stvořeni k Božímu obrazu. Křesťané zastávající názor, že trest smrti není dovolen v žádném případě. Důvodem je víra, že cílem práva je náprava a nikoliv trest. Bůh nechce smrt hříšníka, ale aby se napravil a byl živ (Ez 18,23; 2 Pt 3,9). „*Člověku vrátí jeho spravedlnost.*“ (Job 33,26). Před Bohem není žádný člověk nevinný, spravedlivý. Jen Bůh sám může ospravedlnit každého. V Mojžíšově zákoně bylo asi dvacet přestupků trestáno smrtí, Kristus zrušil starozákonní legalistický systém včetně principu „*Oko za oko, zub za zub*“ (Mt 5,38) a místo toho žádá „*abyste se zlým nejednali jako on s vámi.*“ (Mt 5,39) Novozákonní pravidla lásky vylučují trest smrti. Důvodem proti trestu smrti je jeho nespravedlivost. Postihuje totiž pouze malou část zločinců, většinou z menšinových skupin a v některých případech došlo dokonce k justičním omylům, které nelze napravit. Navíc nemá ve společnosti odstrašující účinek a je nehumánní. Někteří křesťané zastávající názor, že trest smrti je legitimní jako výjimečný trest za zvláště těžké zločiny. Vychází z primárního cíle práva, kterým není napravit, ale potrestat. Trest smrti přitom nebyl zakotven pouze v Mojžíšově zákoně, ale byl Bohem vyhlášen již v době Noe a má univerzální platnost. „*Kdo prolíje krev člověka, toho krev bude člověkem prolita, neboť člověka Bůh učinil, aby byl obrazem Božím.*“ (Gn 9,5-6) Ježíš Mojžíšův zákon nezrušil, ale zpřísnil. (Mt 5,21-26) Principiálně uznává také pravomoc římského státu odsoudit jej na smrt v soudním procesu vedeném proti němu (J 19,11; L 23,2) a podobně činí apoštol Pavel. (Sk 25,11) O státní moci výslovně uvádí: „*Nenose meč nadarmo; je Božím služebníkem, vykonavatelem trestu nad tím, kdo činí zlo.*“ (R 13,4) Výraz „*meč*“ používá Pavel s největší pravděpodobností jako symbol pravomoci státu k vykonávání trestu smrti. Láska a trest smrti se přitom vzájemně nevylučují. Bůh je zároveň Bohem lásky, milosrdenství a odpuštění, sám přísně trestá hřích.

⁸ HEJZLAR, S. *Svědectví o světle*. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006, s. 157-159.

(Ex 20,5; Ez 18,4; Ř 6,23) Koncept zástupného smíření je potvrzením principu „život za život.“ (Lv 17,11) Ten byl uplatněn při vydání Ježíše na smrt, když na sebe vzal hříchy celého světa, aby se prosadila Boží zachraňující spravedlnost. (2 K 5,21; 1 Pt 3,18) Hříšníci skrze víru v Krista budou ospravedlněni při posledním soudu, ale v pozemském životě nesou konkrétní důsledky svých zlých činů. Za zvláště závažné zločiny je možné také přijmout Boží odpuštění, přesto se tím nevyhne odplatě na základě občanského trestního práva. Trest smrti je morálně zdůvodňován nedostatečným argumentem k nevykonávání spravedlnosti, ani nemůže být prosazována ve všech případech možnost justičního omylu. Primárním záměrem trestu smrti není odstrašovat potenciálního zločince, ale potrestat vinného. Navíc trest smrti není nehumánní, protože bere vážně důstojnost a odpovědnost člověka, který byl stvořen k Božímu obrazu. Zločinec není považován za nesvéprávního či pacienta, ale za člověka, který je morálně odpovědný a nese přiměřené důsledky za své činy. Vždyť život vraha nemá větší cenu než život jeho oběti.⁹

Spravedlnost coby morální princip je církví chápán jako jednání, které je v souladu se zákonem. Tedy je určitým ospravedlněním normy a vede ke ctnosti. Bible spravedlnost vnímá jako pravidlo jednání mezi lidmi. Je součástí tzv. Čtyř ctností společně se střídmostí, opatrností a silou. Některé biblické starozákonní texty dokonce spravedlnost ztotožňují s almužnou, příp. jsou jejím synonymem (Sir 3,30).

Shrneme-li chápání biblické spravedlnosti, dojdeme ke dvojímu vnímání. Na jednu stranu má člověk konat spravedlnost pod hrozbou Božího soudu. Na druhou stranu je spravedlnost projevem Božího milosrdenství, jelikož Bůh je ochoten pomáhat člověku a odpouštět mu jeho hříchy. Respektuje lidskou svobodu a svědomí každého jedince. Spravedlnost je tedy spjata s vinou, jež vyjadřuje hodnotu lidského chování vůči Božím příkazům. Spravedlnost není morálkou, nýbrž religiózním ekvivalentem. Zároveň uplatňuje nárok na ospravedlnění.

1.1.3 Islám a Korán

Stejně jako je pro křesťana důležitá Bible, tak pro muslima Korán. Korán je posledním a konečným zjevením slova Alláha, a proto je pro každého muslima základním zdrojem jeho víry a jejího praktického uvedení do každodenního života. Zabývá se všemi tématy,

⁹ TASCHNER, K. *Právo a spravedlnost Boží a lidská*. In: Bratrská rodina, Časopis Církve bratrské. roč. 35, č. 6-7. Praha: Evangelické nakladatelství. 2003.

kteří se týkají lidských bytostí. Jeho hlavním tématem je vztah mezi Alláhem a Jeho stvořeními. Korán poskytuje návod na fungování zdravé společnosti, spravedlivého ekonomického, politického a náboženského systému a stanovuje zásady správného chování. Také se zabývá náboženskými pravidly, poznáním, uctíváním Alláha, všeobecnými právními normami a morálními principy.¹⁰

Šarí'a (systém islámského náboženského práva) uvádí čtyři typy trestů za násilný čin nebo krádež za přístupnou mez. Prvním typem je odplata stejnou událostí (kisás). Za vraždu vražda, za krádež krádež ve stejné hodnotě, za zranění podobné zranění. Šarí'a umožňuje provést odplatu jak postiženým, tak jeho příbuznými. Druhým typem je pokuta za prolitou krev (dija). Tato pokuta se uděluje za vraždu a za zranění různého druhu. Třetím typem je trest udělený na základě analogie (kijás), který se vztahuje zejména na pozdější formy trestů, které byly rozpracovány ve fatvách muslimských zákonodárců. Posledním typem jsou tresty ukládané soudci podle jejich úvahy za zpravidla běžné přestupky, jako je podvod, veřejná urážka, vydírání nebo malá krádež.¹¹

Podle Šaríi je odplata povinná proti každému, kdo zabije lidskou bytost zcela úmyslně a protiprávně. Odplata je povinná, pokud si jí oprávněná osoba přeje provést, když došlo k úmyslnému zranění proti životu nebo údům. Obsahuje také pravidla týkající se nejvyššího odškodnění, které oběť nebo jeho rodina mohou požadovat. Pokud se agresor snaží získat něčí peníze nebo majetek, je povoleno se bránit, nikoliv jako povinnost. Pokud se agresor snaží o některou z žen (např. něčí manželku nebo manželku jeho syna), je povinností je bránit. Dále zahrnuje činy představující opuštění islámu, mezi které patří např. poklonění se modle (ať už sarkasticky, z pouhé paličatosti nebo ze skutečného přesvědčení), úmysl spáchat nevíru (i kdyby v budoucnosti), říkat věci, které ukazují nevíru (např. "Aláh je třetím ze tří" nebo "jsem Aláh") nebo zlořečit Aláhovi nebo jeho prorokovi. Celkem jde o 20 skutků.¹² Šarí'a obsahuje plno ustanovení prohlašujících, že žádná osoba nemůže být činěna trestně odpovědnou, pokud se nezúčastnila páčání trestného činu buď jako hlavní pachatel nebo účastník.

¹⁰ Islám a muslimové. *Al-Islam.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://al-islam.cz/uvodni-charakteristika-islam/islam-a-muslimove-zakladni-pojmy.html>

¹¹ Svršek, Jiří. Svět islámu 3. *Natura* [online]. 1997 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://natura.baf.cz/natura/1997/2/9702-2.html>

¹² Šarí'a - spravedlnost. *IslámInfo* [online]. 2007 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://info.pravdaoislam.cz/index.php/2007/06/07/saria-spravedlnost/>

Korán obsahuje např. důkazy potvrzující princip legality. Korán 17:15 - „*Kdo po cestě správné se ubírá, sám pro sebe tak činí, však kdo bloudí, ten jen proti sobě tak činí. A žádná duše nákladem obtěžkaná neponese břímě jiného a nepotrestali jsme nikoho dříve, než byl námi vyslán posel.*“ Další princip, který zahrnuje v Koránu 6:164, je princip individuální odpovědnosti: „*Každá duše získá jen to, co si vysloužila, a žádná duše hříchy obtížená neponese břímě jiné. A posléze k Pánu svému budete navráceni a On vás zpraví o tom, o čem jste ve sporu byli.*“

Islámské trestní právo obecně rozděluje trestné činy do tří oblastí:

- trestné činy proti Bohu, resp. náboženství (hadd, hudud)
- civilní delikty, po jejichž spáchání vzniká nárok na odškodné nebo odvetu (qisás)
- společensky nebezpečná jednání, která jsou trestána na základě úvahy soudce (tazír)

Zločiny proti Bohu definuje Korán jako trestné činy stíhané ex offo. Jejich potrestání je Božím nárokem, a z toho důvodu nelze od jejich stíhání upustit. Zahrnují trestné činy cizoložství, krádež, organizované lupičství, pomluva, vzpoura, pití alkoholu, odpadnutí od víry. Postihují se tresty hadd (hudúd), jejichž základ je v Koránu a zahrnují trest smrti, utěti končetiny nebo zbičování. Např. trestem za krádež je podle práva šaría useknutí ruky. Pro odstrašující příklad ostatních musí být vykonáno veřejně. Opět nalezneme základ v Koránu 5:38 – „*Zloději a zlodějce utněte ruce jejich v odplatě za to, co provedli, a jako varovný příklad od Boha!*“ Tělesné tresty se vykonávají během krátké doby, aby způsobily dočasnou fyzickou bolest, a tím odrazovaly od dalšího páchání zločinů. Tím se předchází vězení, které je finančně náročné. Dále islámské trestní právo si primárně zakládá na prevenci kriminálního chování, proto vyžaduje, aby byly tresty hudud vykonávány veřejně.

Základem je islámské pojetí svobody, které vnímají v dobrovolnosti a návratu ke svému Stvořiteli. Proto má každý právo na svobodu, pokud neporuší příkazy Stvořitele, ke kterému je zodpovědný. Všichni si jsou před Bohem rovni a není důvod k nadřazenosti. Od toho se také odvíjí chápání spravedlnosti, která se projevuje prostřednictvím ctností a chování lidí, aniž by škodili zájmům vlastním nebo blízkých. Dokonce jim Alláh přikazuje být spravedliví i vůči lidem, se kterými jsou ve sporu.

1.1.4 Ostatní náboženství

Hinduismus patří k dalším náboženstvím, které se zabývá otázkou smrti a spravedlností. Dharma je klíčovým paradigmatem většiny náboženských tradic Indie. Její autorita je zahrnuta ve védách, stejně tak jako v jimi legitimizované smrti a v dobrých mravech resp. zkušenostech dobrých lidí (sadācāra) či ve zkušenostech a mravech vzdělaných lidí (śis_tācāra). Dharma bývá často spojována jako náboženství. Ve skutečnosti jde o mnohem širší koncept. Zahrnuje morální, sociální a individuální řád, a tím jde v podstatě o normativní předpisy správného chování a povinností. Dharma je v sociálním kontextu chápána jako imperativ spravedlnosti s odkazem na pravidla sociálního styku, jak se má v daný čas každý jedinec chovat. Existují však obecné principy (sadharan či samanya dharma), jež jsou základem všech specifických dharem (nepravda, zabíjení, krádež, znásilnění apod. a nemohou být za žádných okolností ospravedlněny, přestože trest za stejný přestupek není vždy stejný). Podstata Dharmy je primárně v sociální oblasti před náboženstvím. Dharma dokonce propojuje jedince s morálním řádem společnosti a tedy i s právním řádem. Je normativním předpisem, který zahrnuje všechny druhy dharmy, které s ní korespondují a podle které se všichni bez rozdílu řídí. Tato tradice vydržela do současnosti. Neboť co představuje dharmu v jedné skupině, může být radikálně odlišné ve skupině jiné. Přitom pro obě skupiny může být dharma té druhé skupiny irelevantní, ať již je obsah dharmy jakýkoli (většinou je podobný), vždy je konkrétní dharma legitimizována odkazem na autoritu véd, ve kterých je pomyslně kodifikována. Koncept dharmy představuje náboženství legitimizované autoritou véd.¹³

Budhismus je založen na moudrosti. Vychází ze čtyř pečetí, které nejsou nařízeními nebo příkázáními, ale světskými pravdami založenými na moudrosti. Dokonce nemají ani nic společného s morálkou, příp. rituálem. Nezmiňují se o dobru nebo zlu.

Buddhismus je uznáván pro toleranci, soucítění. Klade důraz na nenásilí, orientuje se na druhé. V podstatě má charitativní podobu činnosti. Základem buddhistické etiky je řád univerza dharma a morální zákony regulující lidské chování karmanový zákon o příčině a následku. K vysoce etickým vlastnostem patří dobročinnost, štedrost, pomoc v nouzi, slitování, nestranná spravedlnost, plnění povinností vůči rodičům, ochrana lidí před nebezpečím a strachem. Nejcennější je však předávání buddhistické nauky. Na druhou

¹³ KULDOVÁ, T. Hindové v diaspoře: Konceptuální proměny v pojetí Hinduismu. Antropoweb [online]. 2006 [cit. 2014-01-15]. Dostupné z: http://antropologie.zcu.cz/webzin/achive_old/webzin_3_2006/02_kuldova.pdf

stranu nejtěžšími prohřešky, které jsou potrestány vyloučením ze sanghy¹⁴ jsou považována čtyři provinění: porušení celibátu, zabití člověka, krádež a lež o duchovních úspěších. I když buddhismus nabízí ženám útočiště, díky společenské etice je žena vždy podřízena muži.¹⁵

1.2 Kontext právně-filozofický

Problematikou týkající se spravedlnosti se zabývala řada právních teoretiků a filozofů. Někteří se doplňovali, jiní kritizovali.

K nejvýznamnějším politickým filozofům 20. století se řadí John Rawls, který svým dílem *Teorie spravedlnosti* z roku 1971 započal éru svých následovníků, ale i kritiků. Ve své publikaci navazuje na určitou renesanci myšlenky společenské smlouvy vyjádřenou zejména Hobbesem, Lockem, Rousseauem nebo Kantem.¹⁶ Přitom za primární cíl v teorii spravedlnosti považuje alternativní myšlenku k utilitarismu,¹⁷ která přes více než sto let dominovala etickému myšlení v anglicky mluvícím světě.

Pojetí spravedlnosti coby slušnosti vychází z původního stavu rovnosti. Rawls spravedlnost spojuje s prvořadou ctností společenských institucí, jako je pravda prvořadou ctností systémů myšlení. Rawls se věnuje především problému sociální spravedlnosti. Jeho požadavek sociální spravedlnosti se týká základní struktury společnosti. Do této struktury řadí základní právní instituce, hospodářské podmínky a společenské vztahy, jež určují nebo významně ovlivňují všeobecná pravidla a povinnosti, příp. společenské či ekonomické možnosti členů společnosti. Sám Rawls k tomu uvádí: „*Hlavním předmětem principů sociální spravedlnosti je základní struktura společnosti, vytvoření jednoho systému kooperace z nejdůležitějších společenských institucí.*“¹⁸

¹⁴ Sanghou se zpravidla považuje komunita buddhistických mnichů a mnišek.

¹⁵ KNOTKOVÁ – ČAPKOVÁ, B. a kol. *Základy asijských náboženství*. 1. díl: *Judaismus, islám, hinduismus, džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus*. Praha: Karolinum, 2004, s. 207.

¹⁶ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 21.

¹⁷ Utilitarismus (z latinského *utile, utilis*, užitečný) je filosofický a etický směr, který za cíl lidského jednání pokládá hledání blaha, prospěchu, užitku a snaží se omezit utrpení a bolest.

¹⁸ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 45.

Princip spravedlnosti zobecňuje do dvou základních zásad:

1. Každá osoba má mít stejné právo na co nejširší systém základních svobod, které jsou slučitelné s obdobnými svobodami pro jiné lidi.
2. Sociální a ekonomické nerovnosti mají být upraveny k prospěchu kohokoliv a zároveň byly spojeny s pozicemi a úřady přístupnými pro všechny. Nikoliv prospěchem na úkor někoho jiného.

Jde o to, aby si lidé zvolili takové principy (základní práva a povinnosti) na základě rovnosti, které budou základem pro další dohody. Tento způsob nazývá teorií spravedlnosti jako férovosti. Odmítá utilitaristické teze o principu užitku zejména díky prioritám jedinců. Na základě férovosti a poctivosti obou podmínek má být zaručeno spravedlivé uspořádání společnosti.¹⁹

Dalším pojmem užívaným Rawlsem je metoda reflektované rovnováhy. Je odrazem vzájemného vztahu mezi intuitivními soudy o spravedlnosti a obecnými principy spravedlnosti. K poměřování dochází vždy v konkrétní situaci. Lze říci, že jde o cyklický proces, který spočívá v nekončící vzájemné korekci našich intuitivních soudů v individuálních případech a systémem principů, jimž přisuzujeme obecnou platnost.²⁰

Myšlenka, že spravedlnost je primární ctností společnosti, oponuje jeden z největších Rawlsových kritiků Robert Nozick. Ve svém díle *Anarchie, stát a utopie* uvádí, že je potřeba funkce sociálního státu minimalizovat. Na druhou stranu klade důraz na svobodu vlastnického práva jednotlivce s vlastními motivy, které jsou podstatou spravedlnosti. Odmítá tedy Rawlsův sociální základ spravedlnosti a vyzdvihuje individuální práva jedince. Přitom chápe nabývání statků a komodit jednotlivců na základě spravedlnosti z převzatých pravidel z minulosti. Tím kritizuje Rawlsovu konstrukci principů, na nichž se společnost dohodla.²¹

K dalšímu pojetí spravedlnosti ve smyslu nalezení spravedlivého práva se vyjádřil ve svém díle *Pojem práva* americký pozitivista Herbert L. A. Hart, který uvedl: „*Posuzuj podobné případy podobně a odlišné případy odlišně.*“ Zásadním problémem však zůstává samotné určení, kdy mají být případy posuzovány jako podobné a jaké rozdíly jsou zde relevantní. Sám Hart se k tomuto principu vyjádřil, že je samostatně nedostatečný, pokud není

¹⁹ RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 21-22.

²⁰ Tamtéž, s. 39-41.

²¹ VÁNĚ, J. *Proměny spravedlnosti: pokus o typologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 96-98.

doplněn. Teprve tehdy může poskytovat určité vodítko pro jednání. Základ spočívá v tom, že jednotlivci v jakékoliv skupině si jsou v některých ohledech vzájemně podobní a v jiných zase odlišní. Proto se musí stanovit podobnosti a rozdíly, jež jsou relevantní, jinak zůstane věta "*Posuzuj podobné případy podobně pouhou prázdnou formou.*"²²

Rawls v utilitarismu spatřoval největší problém ve velkém prospěchu jiných vůči druhým, což považuje za nepřijatelné. Dále ignoruje rozdílnost jednotlivců a právo se opírá o dobro. Spravedlnost považuje za slušnost, ale nikoliv při upřednostnění koncepce dobra a blahobytu. Vychází z principů spravedlnosti na základě původní dohody, kde jsou stanovená kritéria shodná pro všechny.

1.3 Kontext sociologicko-psychologický

Sociologický pohled na pojetí spravedlnosti není zaměřen na normy, jako tomu bylo u právně-filozofického pojetí, ale zabývá se spravedlností či nespravedlností v sociálním životě. V důsledku empirické orientace se tedy pozornost věnuje více na „sociální“ spravedlnost. Což lze posuzovat spravedlnost vůči ochraně práv a povinností jedinců.

V období po 2. světové válce se vykytují zejména dvě teorie zabývající se principem lidské spravedlnosti. Obě mají základ v psychologickém přístupu. Jedná se o teorii Homansovu a Kohlbergovu. Přes kritiku univerzálního pojetí spravedlnosti ostatní autoři uznávají, že může existovat určitý směrodatný princip spravedlnosti.²³

Kohlberg vychází z Piagetovy teorie morálního rozvoje dětí. Definoval šest stádií morálního vývoje člověka ve vztahu k převažujícímu charakteru faktorů účinných při zvažování dilemat: 1. poslušnost a potrestání, 2. individualismus a směna, 3. dobré mezilidské vztahy, 4. udržení sociálního řádu, 5. sociální smlouva a individuální práva a 6. univerzální principy. Páté stádium zdůrazňuje základní práva a demokratické procedury a šesté stádium definuje principy spravedlnosti, zejména „rovnost“ a „reciprocita.“ Tato definice stádia „spravedlnosti“ je silně inspirována filozofickou

²² HART, H. L. A. a kol. *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2010. s. 161.

²³ HÁJEK, M. *Úvod – spravedlnost a nespravedlnost jako předmět sociologického zkoumání*. In: Hájek a kol. *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy*. Praha: Matfyzpress. 2007, s. 9.

normativní teorií (Kanta a Rawlse). Později však sám Kohlberg od šestého stádia ustoupil a přejmenoval ho „teoretickým“ stádiem.²⁴

Teorie Walzera je sociologická i normativní. Vychází ze sociologických poznatků pro podporu svých filozofických argumentů. Hlavním tvrzením jeho knihy *Sféry spravedlnosti* je, že existují „sféry distributivní spravedlnosti,“ které se odlišují svými vnitřními principy rozdělování. Principy spravedlnosti uvnitř dané společnosti jsou v daných formách pluralitní. Jiný princip spravedlnosti je uplatněn např. v rodině nebo v ekonomice. Konkrétní principy se odvíjí od porozumění kulturních významů, příp. se modifikují na základě historické změny. Přitom nespravedlnost chápe i nepřímým porušením principů, např. přenosem principů spravedlnosti z jedné sféry do jiné (např. principy rozdělování politické moci se aplikují ve sféře zdravotní péče). Hlavní kritiku autoři spatřují v založení této teorie na předpokladu společensky široce sdílených významů jednotlivých statků, které se odpovídají spravedlnostním sférám a principům.²⁵

Elster se ve své teorii spravedlnosti zabývá spíše principy, které veřejné a poloveřejné instituce používají ke svému rozhodování (jako příklad uvádí přijetí na vysokou školu nebo kdo bude vybrán pro transplantaci životně důležitého orgánu). Proto je také koncept spravedlnosti definován volně. Elster rovněž vymezuje pojetí „lokální spravedlnosti“ vůči představě spravedlnosti „globální.“ Zde jde o finanční transakce s cílem kompenzovat neúspěch nebo selhání (např. na trhu práce) a bývá rozhodována na úrovni národních vlád či jiných větších politických celků. Lokální spravedlnost charakterizuje komplementárně, tj. alokací statků a závazků a poukazuje na souvislost vlastních pravidel s relativně autonomními institucemi. Elster definuje principy aplikované institucemi při svém rozhodování, resp., které svým rozhodováním utvářejí. Principy Elster dělí do dvou základních kategorií: Ty, které nezávisí na vlastnostech potenciálních příjemců a které na vlastnostech subjektů závisí. První kategorie zahrnuje rovnostářské a časové principy, druhá statusu a další vlastnosti. Mezi používané rovnostářské principy patří absolutní rovnost, kdy všichni dostávají stejně (např. zrušení trestu smrti), loterie (náhodný výběr) nebo rotace (např. předsednictví států v Evropské komisi, což představuje „velkou“ lokální spravedlnost). Elster se snaží vytvořit „teorii lokální spravedlnosti,“ ale nelze zapomínat na

²⁴ Tamtéž, s. 9.

²⁵ HÁJEK, M. Úvod – *spravedlnost a nespravedlnost jako předmět sociologického zkoumání*. In: Hájek a kol. *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy*. Praha: Matfyzpress. 2007, s. 10-11.

další faktory (profesionální normy, národní kultura a politická regulace - např. bezplatné státní školství).²⁶

2 HISTORICKÝ VÝVOJ KONCEPTU SPRAVEDLNOSTI A JEJÍHO UPLATŇOVÁNÍ

2.1 První zákony – Asýrie a Babylónie

Nejvýznamnějším panovníkem celé Babylónie byl šestý panovník amoritské dynastie z Babylónu, Chammurapi.²⁷

Uskutečnil rozsáhlou reformu ve správě Babylonie. Zemi rozdělil do oblastí, v jejichž čelech stáli správci. Ti zodpovídali za budování zavlažovacího systému, starali se o chod polností, výstavbu komunikací a řídili právní záležitosti v této oblasti. V samotném Babylonu začal zakládat úřady, které spravovaly finance, vybíraly daně a vedly pozemkové knihy.²⁸ Vytvořil početnou a specializovanou administrativu, která podléhala panovníkovým instrukcím. Sami úředníci nemohli rozhodovat bez panovníkova souhlasu. Tím si Chammurapi zajistil kontrolu všech státních záležitostí, ale na druhou stranu učinil tento aparát zdlouhavý.

O právním řádu Babylonie máme informace z Chammurapiho zákoníku. Deska je vysoká 2,25 m. Zákoník je psán babylónskou akkadštinou archaickým způsobem. Obsahuje prolog, zákony a nakonec epilog. Jednotlivé zákony nejsou číslovány ani jinak odlišeny. Zahrnuje kazuistiky. Ještě nezná zásadní posuzování trestného činu. Zákony dělí obyvatelstvo do tří skupin podle svých práv a povinností. První skupinou jsou příslušníci horních vrstev společnosti s řadou privilegií (awílum). Další skupinou jsou podřízení (muškénium). Nejnižší skupinou obyvatelstva byli otroci. Chammurapiho zákoník je kompilací starších zákoníků, nejde tedy o zásadní reformu vžitého právního systému. Nově však změnil podstatu soudnictví, jelikož Chammurapi odebral tuto moc kněžím a vložil ji

²⁶ Tamtéž, s. 12 - 13.

²⁷ Je možná dvojí interpretace – Chammurapi, nebo Chammurabi.

²⁸ Chammurapi. *ŽivotopisyOnline.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/chammurapi-vladl-asi-1792-pr-n-l-1750-pr-n-l-nejvetsi-z-babylonanu/>.

do rukou státních soudů.²⁹ Fotografie Chammurapiho zákoníku je na obrázku č. 1. V současné době je originál tohoto zákoníku umístěn v muzeu Louvre v Paříži.

Chammurapiho zákoník je považován jednou z největších památek otrokářské společnosti. Je důkazem vyspělosti kultury. Dokonce předběhl jiný právní dokument, a to o dva a půl tisíce let později, právní kodifikaci byzantského císaře Justiniána. Odstartoval tedy vznik dalších zákoníků. Pro příklad z něho vychází např. hebrejské právo nebo islámské právo šaría. V době, kdy byl vytvořen, bylo jeho hlavním cílem posílit despocii. Její tisícileté přetrvání zřejmě znamenalo, že odpovídalo tehdejšímu způsobu hospodaření a společenskému uspořádání společnosti.

Chammurapiho zákoník je významný hlavně díky jeho pojetí práva v celé říši, nikoliv pouze na jednotlivé městské státy. Chammurapi nahlížel na události říše tak, jak jsou ovlivněny božstvem, tedy ovlivněny božskou silou. Sám své dílo prohlásil za vůli makrokosmu a on, že je pouhým tlumočnickem této moci. Proto také slibuje božskou odměnu těm, kdo se zákoníkem budou řídit a prokletí bohů a věčnou zkázu těm, kdo by jeho zákon porušili či odstranili. Obdobnou vůli bohů prostřednictvím zákoníku vydal již vladař sumerského města Isinu, a to o půl druhého století dříve, než Chammurapi. Proto lze konstatovat, že z tohoto právního kodexu také Chammurapi vycházel. Podle Klímy je stejně Chammurapiho zákoník, byť není originálním dílem, přeci jen významný zejména díky hospodářským změnám a snaze po unifikaci právního řádu pro celou říši.³⁰

Zákoník je originální také zaručením soudní ochrany slabším členům společnosti, což se s despotickým způsobem vládnutí neshoduje. Chammurapi se tím snažil zabránit vzájemnému vykořisťování, čímž by ohrozil oslabení hospodářské síly celé země. Zákoník je ale přesto stvořen pro ochranu privilegované vrstvy společnosti, jelikož si uvědomoval svého minoritního postavení oproti chudině, a tím zabránit vzpourám nebo nepokojům vůči své osobě.

I když Chammurapiho zákoník nebyl originálním dílem, zahrnul do něj i převod těžiště celostátního hospodářství k soukromému vlastnictví. Navíc při dosahování svého prioritního zákonodárského cíle nerušil předchozí právní kodifikace, ani nenarušoval vžitě zvyklosti. Naopak je přetvořil pro co největší rozmach Babylonie. Klíma také uvádí, že Chammurapiho dílo nelze považovat za zákoník podle dnešních měřítek. Sám zákonodárce

²⁹ LÁDKOVÁ, L. *Mezopotámie* [online]. 1994 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://natura.baf.cz/natura/2002/8/20020802.html>.

³⁰ KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, s. 3.

ve svém prohlášení v doslovu díla uvádí, že zákony jsou pramenem veškerého práva, v němž by každý měl najít rozhodnutí pro svůj sporný případ. Chammurapi tedy "*přímo vyzývá, aby každý, kdo se dostane do sporu nebo komu bylo ukřivděno, si vyhledal v jeho díle rozhodnutí svého případu.*"³¹

Zákoník tedy tvoří soupis konkrétních případů, které představují rozsáhlý počet ustanovení. Neřeší, ale žádnou abstrakci, nebo vztažení na širší spektrum případů. Příkladem je úprava institutu vraždy loupežné a úkladné, ale chybí jakákoliv obecná formulace vraždy. Přesto byla zřejmá snaha zákonodárců pokrýt co nejširší oblast právní i hospodářskou.³²

Souvislost zákoníku s náboženstvím je patrný z prologu a epilogu.³³ Předmluva a doslov jsou považovány za etický a právní ukazatel, jelikož striktní právní kodifikace bývají zahrnuty v části s právními předpisy. Klíma tento důraz vysvětluje tím, zákonodárci chtěli tímto aktem v lidech vzbudit pocit, že zákonodárce je osoba nanejvýš spravedlivá se zájmem o prospěch země a blahobyt obyvatelstva. Zároveň chce zákonodárce motivovat ke své činnosti, a tím uplatnit požadavek podrobení se jeho příkazům, což opět prezentuje jako příkazy bohů.³⁴

Závěrečná část zahrnuje trestně právní oblasti. Klíma je objasňuje jako případy, u nichž se uplatňuje zásada odvety. Charakteristickým rysem těchto ustanovení je třídní zaměření zákoníku. Což dokazuje obsah ustanovení, který doplňuje, že se tato zásada uplatní pouze u těžkého ublížení mezi příslušníky vládnoucí třídy. Pokud došlo k poškození polosvobodného občana, místo odvety se uplatňoval institut peněžité náhrady. Poměrně významnou skutečností je tehdejší rozlišení mezi zaviněním úmyslným a neúmyslným (§ 206 - 214).

Celý zákoník je zakončen epilogem, v němž Chammurapi opět vyzdvihuje svoji osobu a zároveň vybízí, aby lidé hledali řešení na své problémy v zákoníku. Zároveň zavazuje své následovníky, aby po obsahové stránce na zákoníku něco měnili. Za což jim slibuje slávu

³¹ Tamtéž, s. 29.

³² KLÍMA, J. *Zákony Chammurapiho*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 32.

³³ Význam slov prolog a epilog je shodný s významem slov předmluva a doslov.

³⁴ KLÍMA, J. *Zákony Chammurapiho*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, s. 37.

a náklonnost bohů a varuje před božím trestem, pokud se opováží obsah změnit nebo odstranit jméno zákonodárce.³⁵

Příkladem spravedlivého vypořádání dvou společníků ukazuje § 98 - „*Jestliže avelum dal druhému peníze do společenství, rozdělí si před bohy rovným dílem zisk nebo ztrátu, jež vzniknou.*“³⁶ I zde je spatřována nedokonalost, jelikož neřeší, kdo učinil jak velký vklad a rovnou stanoví dělení rovným dílem o zisk nebo ztrátu.

Obr. 1. Chammurapiho zákoník

2.2 Zákonodárství Perské

Všechny tehdejší zákony byly nařízeny císařskými zákonodárci a vyhlášené vyhláškou Velkého krále. Nikdo neměl právo vzdorovat nebo mařit principy spravedlnosti.

³⁵ Tamtéž, s. 6.

³⁶ Tamtéž, s. 10.

Nejpřísnější sankce byly vykonány na lidech, proti nimž byl vynesena rozsudek, a odvolávali se na úmysl justičního omylu. Toto pravidlo se dodržovalo v Íránu od dob Achaimenovské říše. Nejenom že soudce varoval před úmyslem justičního omylu, ale zároveň musel zachovávat absolutní nestrannost při rozhodování mezi oběma stranami. Nesměl se nechat ovlivnit byť nejmenším sklonem směrem k jedné straně. Musel tedy odevzdat všechno své svědomí do "rukou" soudní instituce. Jinak při odůvodněných případech nebo v důsledku neobvyklých okolností mohl pod tíhou předsudků proti obviněnému předat jeho případ přímému vyššímu soudu. První soudci nebyli však vždy dobře zvládnutí v právu. V takových to případech byli jmenováni lidé, kteří zákon znali dobře a pomáhali soudci. Ve staré Persii však již sami soudci museli znát zákon velmi dobře. Díky různým úkolům a funkcím museli dokonce často soudci vysvětlovat i konkrétní čísla stran daného zákona. Pokud byla strana zastoupena advokátem, musel být soudcem jmenován v náležitě formě. Soudce musel zvážit, jestli má pravomoc k projednání věci a jestli případ vyžaduje naléhavého jednání. I když neměl pravomoc rozhodnout, mohl nahlédnout do spisu a odmítnout jej, příp. předat ho správnému soudu. Při zahájení soudu musely obě strany řádně provést přísahu. Soudce prověřoval žalobce nebo stěžovatele, pokud šlo o stížnosti, a poznamenal si jejich výpovědi. Pokud v tomto předběžném šetření nebyl shledán důvod pro vypracování žaloby proti žalovanému nebo obviněnému, musel to četně prohlásit. I když se fakta jevila zcela zřejmá proti žalovanému nebo obviněnému, musel soudce dodržet správný postup. Nejprve sám zajistil totožnost osob a věcí, rozsah, způsob a okolnosti spáchaného činu, přímé skutečnosti a důkazy. Zkoumal také identifikaci jmen osob, než uložil poplatek. Musel nestranně přiznat spravedlivou žádost kterékoli ze stran. V trestních věcech musel soudce nejprve přezkoumat předložené doklady, poté pečlivě zkoumat čas činu, čas zatčení, čas, který byl držen obviněný ve vazbě a dobu, kdy byl u soudu. Současně zkoumá, jestli policie nepřekročila své pravomoci, aby nedošlo k justičnímu omylu.³⁷

Pokud došlo k jakémukoliv porušení řádu soudu, znamenalo to pohrdání soudem. Napadající strana mohla být řešena s větší či menší závažností v závislosti na stupni zákona. Např., když měl člověk nárok na majetek, který držel někdo jiný, použila se vynutitelná síla pro vydání z neoprávněného vlastnictví. Další příklad, pokud někdo požádal o pomoc soudu a soud nařídil žalobci zastavit řízení do prozkoumání obou stran

³⁷ BULSARA, S. J. *Zákony starověkých Peršanů. Dějiny Íránu* [online]. 1937 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://www.iranchamber.com/history/articles/ancient_persians_laws3.php

z hlediska jejich příslušných nároků, musel žadatel uposlechnout tento rozkaz. Soud zároveň přikázal žalobci složit k soudu částku jako zajištění záruky (kauci) jeho tvrzení ještě před rozhodnutím soudu v dané věci. Pokud by však žalobce uplatnil nárok s pokusem vyřadit druhého žalobce z jeho vlastnictví, jím složená kauce by byla soudem zabavena. Pokud by stále trval na svém, mohl být potrestán s patřičnou závažností soudem. Pokud tedy došlo k porušení příkazů soudu, viník byl vždycky potrestán. Nejvyšší církevní soudy měly rovněž v některých případech pravomoc k projednávání odvolání proti rozhodčím, kteří byli vyňati z pravomocí, i když byli podřízeni hlavnímu rozhodčímu.³⁸

Základní koncepce zahrnovala tezi, že dobrý čin vyváže špatné činy a pokud dobrý čin nepřevyšuje špatný, zaslouží si trest.

2.3 Římský zákon

Římané od Řeků přejali koncepci zákonodárství a kolem roku 450 př. n. l. zformulovali zákon Dvanácti desek, jenž rozlišoval skutky občanské a trestní.³⁹

Zákon Dvanácti desek (*Lex duodecim tabularum*) je nejstarší kodifikací římských práv. Jednalo se o dvanáct bronzových desek, které byly vystaveny na Foru Romanu. Zahrnoval zvykové právo a právní úpravy sociálních a hospodářských vztahů poloviny 5. století př. n. l. Vznik této kodifikace je úzce spojen se Solónovými zákony a jeho tříčlennou komisí, která pořídila jejich opis, spolu se záznamy z jiných kodifikací městských států. Konsul Appius Claudius sestavil skupinu úředníků, kteří byli tvořeni decemviry, jejichž úkolem bylo sepsat zákony, tedy i zákon Dvanácti desek.⁴⁰

Zákon stručně formuloval imperativy a po vzoru doposud všech zákonů měla kazuistický charakterem. Zákon zavedl formální rovnost občanů před zákonem. Zahrnoval ustanovení sporná, nejasná a nová. Byl dlouho jediným předpisem římského práva, jenž platil formálně až do Justiniánovy doby (Justiniánův kodex - *Corpus iuris civilis*) a déle v podobě jeho komentářů.

Podíváme-li se konkrétně např. na desku III: "*Těm, kteří uznali dluh a byli řádně odsouzeni, budiž dáno zákonných 30 dnů. Teprve poté ať ho vede zákonná ruka před soud. Nesplní-li*

³⁸ Tamtéž.

³⁹ SCHELLE, K. a kol. *Právní dějiny*. Praha: Eurlex Bohemia, 2005, s. 76.

⁴⁰ FRÝDEK, M. *Římské právo pro bakaláře*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 32.

rozsudek a nezaručí-li se někdo za něj na soudě, ať ho odvede domů, spoutá ho buď provazem, nebo okovy o váze 15 liber, ne těžšími, nebo pokud bude chtít lehčími."

Již na tehdejší dobu poměrně propracované ustanovení. Ponechával možnost mimosoudního vyřešení sporu, než došlo k soudnímu řízení. Což je prvek pragmatický a nadčasový.

Deska VI: *"Při nexu a mancipaci co jazyk řekne, to budiž po právu."*

Pro objasnění nexum je nejstarší formou zajištěné pohledávky (tj. půjčky, za kterou dlužník ručí, v tomto případě dokonce svou vlastní osobou). Dlužník se nazývá nexus. Mancipace je nejstarší formou převodu vlastnického práva. Zákon zde klade důraz nikoliv na důvod, ale na dodržení formy. Vyzdvihuje tedy právo nad samotným obsahem sporu.

Obecně lze tvrdit, že římské právo bylo velice vyspělé. Přestože na něj po pádu římské říše Evropa nebyla schopna navazovat, postupně po roce 1000 Evropa opět pozvolna na něj navazovala pomocí různých glosátorských škol a některé jeho části byly znovu aplikovány do praxe. Což podporovala i poměrně velká část panovníků. Římské právo totiž umožňovalo snazší způsob správy majetku než dosavadní zvykové právo. Dále se mohli odvolávat na *Princeps legibus solutus est*, tj. panovník není vázán právem. Pro kontinentální Evropu byl zase velmi výhodný systém rovnosti subjektů, ochrana vlastnictví a řada dalších problémů. Z těchto důvodů se stalo v 16. století římské právo v kontinentální Evropě jedním ze tří pilířů práva (dalšími bylo germánské zvykové právo a kanonické právo). Římské právo bylo chápáno jako *ius commune*, tj. právo společné evropským státům. Jeho praktické využití postupně upadalo od 19. století díky vydání Bonapartova Code civile v roce 1804, jenž byl postupně přijat celou kontinentální Evropou. Vliv římského práva se nejdéle udržel v Německu až do přijetí občanského zákoníku v r. 1900.⁴¹

2.4 Středověk, hledání spravedlnosti – soukromá a veřejná

Po rozpadu Římského impéria nastalo období středověku. V oblasti zákonodárství se jednalo o krok zpět, který byl záhy překonán. Mnoho států navázalo na zákonodárství Římanů, které zpravidla doplnily. Dobu charakterizuje rozdrobená státní moc a obyčejové,

⁴¹ Římské právo. *Iuridictum* [online]. 2010 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://iuridictum.pecina.cz/w/%C5%98%C3%ADmsk%C3%A9%20pr%C3%A1vo#Trestn.C3.AD_pr.C3.A1vo

zejména nepsané právo. Panovníkova moc byla oslabená, což se projevovalo v absenci donucovací státní moci. Proto byl v praxi každý odkázán sám na sebe podle zásady oko za oko zub za zub.

Svoje zásadní slovo měla křesťanská filozofie, která očekávala příchod Krista. Ten měl také změnit strukturu starého světa a myšlení a nastolit věk nový, spravedlivý.

Konec 1. až 8. století představuje období patristiky, jehož smyslem je také snaha pochopit lidskou svobodu v pojetí tzv. předsofistickém. Což vyjadřuje názor, že vše je řízeno něčím mimo člověka, kosmem. Nejvýznamnějším představitelem tohoto učení je Aurelius Augustinus (354-430). Nepopírá lidskou svobodu, nýbrž zdůrazňuje, že nemocná svoboda musí být nejprve uzdravena, k čemuž potřebuje Boží milost. Zastává tzv. dualismus, což zahrnuje přesvědčení, že člověk je sice stvořen Bohem, ale člověk sám některé věci získává ze svého vlastního rozumu a jiné zase z víry.⁴²

Otázkou spravedlnosti se zabývalo mnoho tehdejších myslitelů. Podle Tomáše Akvinského (1225–1274) jde o poctivý názor konkrétního člověka, jak má postupovat, v případě vystavení problémům. V rozpravě s Augustinem o pravdě již ve své první otázce: Co je pravda odpovídá, že se zdá, že pravdivé je totéž jako jsoucí. Augustin reaguje: Pravdivé je to, co je. Pouze jsoucí je pravdivé. O každé věci vypovídáme jednak, že je jsoucí, skutečná (substance), dále že to je určitá věc (Co to je? - esence) a že je nedělitelným celkem. Vzhledem k ostatním věcem můžeme o věci vypovídat, že je jiná nebo že se shoduje. Tím, co je otevřeno pro všechno jsoucí, co se s ním může shodovat nebo neshodovat, je pro Akvinského lidská duše. Oddělit duši od věci je možné překonat pouze úsilím nebo poznáním. Shoda mezi věcí a poznávající duší je jádrem slova pravda. Spojení věci s rozumem vede k rozumějícímu poznání, což vede ke shodě ve smyslu slova pravdivý. Jde tedy o vztah shody mezi jsoucím a rozumem.⁴³

Pojetí spravedlnosti Akvinským se zaměřuje na vztah spravedlnosti a práva, výměry spravedlnosti, nespravedlnosti, druhy spravedlnosti a soudu. Akvinský polemizuje nad otázkou, jestli bylo dříve právo a poté spravedlnost nebo tomu bylo naopak. Přichází s tezí, že právo je „podstatný stav“ a spravedlnost „úkon, činnost.“ Přičemž jedno bez druhého nemůže být, jelikož nejprve je právo, potom spravedlnost. Základním vztahem je pak

⁴² AUGUSTIN, A. *Vyznání*. Praha: Kalich, 2006, s. 379-386.

⁴³ Questiones Disputatae de Veritate TRUTH by Thomas Aquinas [online], [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: <http://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm>

občan (společnost). Druhy spravedlnosti se dělí podle vztahů na zákonnou, přidělovací (distributivní) a směnnou (vyrovnávací).⁴⁴

Středověká spravedlnost byla přísná a tresty kruté. V důsledku rychlého soudního procesu skončilo na popravišti mnoho nevinných lidí, jelikož systém trestů ani jejich délka neměla vytyčená pravidla. Cílem trestů bylo odstrašovat, ale i pomstít oběť. Hlavní iniciativu ke stíhání měl poškozený.

Nejčastějším způsobem rozhodování o vině či nevinně podezřelého byl ordál neboli boží soud. Nejvyšším soudcem byl Bůh, jelikož je vševědoucí a vždy zjeví pravdu. Lidé se spoléhali pouze na svou víru a rozumné úvahy nebrali v úvahu. Boha všichni považovali za neomylného, proto více celou věc neřešili. Soudci v podstatě sami nerozhodovali. Pouze sledovali dodržování pravidel, podle kterých dokazování probíhalo. Navíc tato pravidla byla v podstatě pouze formální a spleť. Ordály se používaly jako důkazní institut od nejstarších dob. Jejich největší paradox byla naprostá neexistence racionální spravedlnosti. Nevinný člověk totiž mohl z božího soudu vyjít jako usvědčený zločinec a naopak.⁴⁵

Dalším tehdejším představitelem byl Komenský. Jeho základní myšlenkou byla „*neochvějná víra v Boží spravedlnost a přesvědčení, že Bůh správně řídí lidské osudy a záměrně o nich rozhoduje.*“

Což nejvíce specifikuje Komenského osobnost. Miloval Boha a své bližní a proto činil vše pro jejich dobro. Proto také soucítí s chudými, ale také umí pochválit spravedlivé boháče, kteří chudým činí dobrodiní, neškodí jim a celkově se chovají spravedlivě. Přestože byl kněží a nábožensky založenou osobou, dokázal i racionálně uvažovat bez předsudků.

Středověk se tedy vyznačoval hledáním spravedlnosti s pomocí Boží, která měla svět odvrátit od dosavadního způsobu žití a nalézt svět nový, spravedlivý. Všichni vybraní myslitelé byli proto také zároveň kněžími. Jejich pohled na otázku spravedlnosti a práva byl také filozofického charakteru, než by poukázali na skutečné problémy. Chaos v rádobě soudním řízení a trestání byl jen neblahým důsledkem chybějícího donucovacího aparátu a stal se pouze určitým nástrojem vybraných jedinců. Tehdejší jedinec byl v podstatě donucen se buď přizpůsobit Boží vůli, nebo si vykonat právo po svém.

⁴⁴ SLÁMA, M. *Příběhy spravedlnosti: uvedení do základních témat*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 42-45.

⁴⁵ POKORNÁ, J. *Krvavý právní systém středověku*. MZone [online]. 2012 [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: <http://www.mzone.cz/clanek/krvavy-pravni-system-stredoveku/>

3 JEDNOTLIVÉ DRUHY TRESTŮ, JEJICH PŮSOBENÍ A PROMĚNY V DĚJINÁCH

Historie trestání viníků má dlouhé kořeny. Římané trestali zejména smrtí, vyhnanstvím, tělesnými tresty, vězením či pokutou. Při výměře trestu smrti byli vynalézaví. Snažili se trestat podobnou metodou, jakou použil provinilec při svém činu. Např. žhář byl vždy trestán upálením.⁴⁶ Římský zákon stíhal zločiny loupeže, krádeže, vraždy, podvodu apod. Římské tresty byly velice kruté a nemilosrdné. Trestní skutky zahrnovali pouze ochranu občanské společnosti a ochranu náboženství, přesto znamenaly průlom v trestání. Trestu se již nemusel domáhat pouze poškozený, ale impérium na sebe převzalo odpovědnost stíhat a trestat některé činy. Díky Gracchovým reformám vznikly permanentní soudy. O trestech se hlasovalo.

Trest smrti se zpravidla uděloval za velezradu, což bylo směřováno na politiky. Přitom za velezradu bylo považováno i navádění nepřítele proti Římu nebo vydání římského občana nepřítelům. Dalším důvodem pro trest smrti byl jakýkoli fyzický útok na tribuna lidu, za vraždu, podplácení voličů, provozování magie, za zradu klienta a za křivé svědectví. Trest smrti byl vykonáván stětím. Pouze za křivé svědectví byl viník svržen z Tarpejské skály. Vojenské trestné činy, jako např. prodej zbraní nepříteli, nebo zběhnutí, se trestaly také smrtí, kdy způsobem vykonání bylo ukamenování, nebo utlučení. Méně závažná vojenská provinění se trestala např. nezapočítáním několika let vojenské služby, menším přidělem stravy nebo kořisti.

Další závažné zločiny se trestaly pokutou nebo vězením. Nejprve obecným trestem, posléze určený pro otcovrahy, byla *Poena Culeii* (zašití do pytle s kohoutem, psem, hadem a krysou a svržením do Tibery. Jelikož Říman nesměl ublížit jinému Římanovi, vznikla funkce státního otroka (popravčího - *carnifex*). Římský občan mohl při spáchání jakéhokoliv zločinu využít práva *Ius exilii*, které však musel využít ještě před započítáním sčítání hlasů. Tímto právem odešel do vyhnanství a zároveň ztratil římské občanství, majetek a možnost návratu. Pokud by se jenom pokusil k návratu, mohl být kýmkoliv zabit. Augustus za banditismus a pirátství zavedl trest předhození dravé zvěři, a to bez možnosti využít práva *ius exilii*.

⁴⁶ SCHELLE, K. a kol. *České a československé právní dějiny: pracovní sešit*. Brno: Masarykova univerzita, 2005, s. 76.

Starověká vězení představovala místo nucené izolace jedince, kdy trest byl v souvislosti s pomstou a represí. Nejčastějšími tresty byl trest smrti, peněžitá pokuta, zmrzačení těla a vyhnanství. Vězni v podzemních sklepech, jeskyních a hladomornách čekali na výkon trestu smrti, příp. na jiný trest. Tento postup přetrvával až do středověku. Veřejné budovy pro odsouzené jsou výdobytkem až nové doby.

Ve středověku panovník přihlížel k poradním hlasům šlechty a církve, uděloval jisté soudní pravomoci městům. Většina trestů byla velice krutá a nemilosrdná. Prostřednictvím církve vznikaly nové instituty s cílem odhalit pravdu či potírat bezbožnost. Tak vznikl např. Boží soud (ordály), při němž byl obviněný podroben zkoušce a bůh měl vyjevit vinu, nebo nevinu. Mezi nejpoužívanější patřil ordál vodou či ohněm. Ordál ohněm spočíval v přitisknutí ruky na rozžhavený kov nebo v překonání rozžhavených břidel bosou nohou.⁴⁷ Další novinkou byl vznik instituce inkvizice zaměřená na stíhání prohřešků proti víře. Nezbytnou součástí inkvizice bylo mučení, které mělo zajistit doznání k zločinu.

System mučení ve středověku byl velice dobře propracovaný. Měl mučenému způsobit co nejvíce bolesti, ale zároveň ho neusmrtit. Po tomto způsobu výslechu docházelo zpravidla k doznání. Přitom se mučení užívalo téměř na všechny druhy zločinů bez rozdílu, jestli se jednalo o vynucení doznání ke krádeži nebo o veřejnou popravu. Popravy byly velkolepým odstrašujícím představením pro lid. Ukazovalo, jak se zachází s provinilci. Konečné usmrcení pak již bylo pro zločince vysvobozením z nepředstavitelného utrpení. Smyslem krutého mučení byla snaha o zničení zla v těle zločince a jeho očištění, např. ohněm či vodou.⁴⁸ Podobné způsoby trestání se udržely až do 18. století. Tehdy však bylo jejich smyslem demonstrace moci a síly panovníka vůči jeho poddaným. Určitou měrou mělo skrýt neschopnost při odhalování zločinů a vykompenzovat to účinnou krutostí.⁴⁹

Ve středověku tedy trest plnil dvě základní funkce. Funkci očištění na základě msty a formou odplaty. Posléze získal funkci odstrašující pro ostatní. Tento styl trestání vycházel ze středověkého způsobu života. Jednotlivec byl zcela odkázán na své schopnosti, které mohl využít při své ochraně nebo prosazení spravedlnosti prostřednictvím odplaty. Až později se tento destruktivní rámec odplaty, na základě principu „oko za oko,“ stal hrozbou pro celé společenství, jelikož se rozšiřoval nebezpečný řetězec odplat. Což si

⁴⁷ FRANCEK, J. *Zločin a trest v Českých zemích*. Praha: Rybka Publishers, 2007, s. 28.

⁴⁸ LYONS, L. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*. 1. vyd. Praha: Svojtka & Co., 2004, s. 127.

⁴⁹ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, s. 88.

začali uvědomovat již dříve starověcí vládci (např. Chammurapiho zákoník), kteří se snažili systém „odplacení“ kontrolovat. Teprve vydáním Drakónových zákonů se započalo s odstrašujícím trestáním. Smyslem těchto zákonů bylo zavedení velmi přísných trestů za drobné přestupky, které měli všechny potencionální pachatele odstrašit. Jejich aplikace se nejvíce rozmohla právě ve středověku pro udržení moci panovníka a klidu v zemi. Důležité bylo jejich veřejné vykonání pro prohloubení zastrašení u potencionálních zločinců.

Jelikož státu chyběl donucovací aparát, odvolával se na boží soud. Důkazními prostředky používaly tzv. ordály. Jakmile se obviněný přiznal nebo byl mučením usvědčen, následoval trest. Nejzávažnějším trestem byl trest smrti rozdělený na lehčí a horší formu. K lehčí formě patřilo stětí a oběšení, k drastičtějším pak upálení, zahrabání za živa, rozčtvrcení a lámání v kole. Kromě trestu smrti se využívaly i mrzačící tresty jako usekávání rukou, nohou, vytrhávání jazyka nebo vypalování cejchu.

Stejně jako ve starověku ani ve feudalismu nejsou pro trest odnětí svobody vhodné podmínky. Vězení představovalo značné finanční náklady, které předběžně hradil žalobce a poté sám pachatel. Předstupněm dnešního trestu odnětí svobody byly doživotní nucené práce tzv. galeje. Jednalo se o doživotní trest, který nahrazoval trest smrti. Galejníci byli využíváni v námořní dopravě, kde byli přikováni k lavicím. Což bylo mnohem horší než trest smrti. V podstatě znamenal jeho tvrdší variantu.⁵⁰

Ve středověku lidský život příliš neznamenal. Nebylo žádnou výjimkou, pokud např. člověk naprosto zdravý byl prohlášen za duševně chorého a skončil v šatlavě.⁵¹

Podíváme-li se konkrétně na situaci v Čechách, v raně feudálním období přežívá závislost na obyčejích, což se projevuje jednak v systému a způsobu výkonu jednotlivých trestů, tak i v soukromém charakteru trestního práva. V Čechách jsou užívány tresty smrti, tresty mrzačící, pokuty a ztráta cti. Kolektivní výkon trestu smrti se objevuje ještě ve 12. a 13. století. Doposud převládající soukromá (krevní) msta se postupně omezuje a nahrazuje placením náhrady za způsobenou škodu nebo výkupem z krevní msty. Smyslem trestu přetrvává odstrašení společně s prevencí. Mnoho trestů plní funkci eliminační (vězení, označení cejchem). O počátcích nápravného působení lze hovořit ve spojitosti s krátkodobými tresty v návaznosti na odnětí svobody, u trestů peněžitých nebo u trestu nucených prací. Při uvěznění nejprve dlouhou dobu převažovalo zabezpečovací nebo

⁵⁰ KUBÍČKOVÁ, P.; KMĚTÍK, I. *Penologie*. Karviná: SOŠ OOM, 2011, s. 13-14.

⁵¹ MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, s. 68.

administrativní pojetí, které postupně vyústilo do alternativy tradičních trestů (poprava, fyzické tresty). Vězení představovalo humánnější způsob trestu, jelikož nezbavovalo člověka života ani nezasahovalo do jeho fyzické integrity. Existenci vězení (dočasného, doživotního) v českých zemích deklarují městská práva Koldínova (1579). Tehdy nalézá trest vězení širší uplatnění. O účelu odstrašujících účinků tělesných trestů již narůstaly pochybnosti. Proto se začaly rozšiřovat nové formy trestání. Na odsouzené se postupně hledělo jako na významný zdroj práce, který by mohl být produktivně využit. Kolem roku 1500 se díky této tezi v oblasti Středozevního moře objevují nucené práce (galeje). Ty představují určitý předstupeň dnešního pojetí trestu odnětí svobody. Dalším zavádějícím způsobem jsou deportace.⁵²

Shrneme-li nastíněné poznatky, zjistíme, že tresty provázely lidstvo od starověku. Jejich vývoj však zaznamenal od nehumánních krutých prostředků pomsty sloužící k odstrašení potencionálních pachatelů teprve až v novověku prvky humánnější podoby, jak je známe dnes. Konečně je člověk, byť pachatel nějakého zločinu, chápán jako lidská bytost, ke které je potřeba, se i v trestním řízení, jako k lidskému tvorovi chovat. Stále je hlavním účelem trestu jeho odstrašující ráz a prevence. Hlavní proměnou však došlo místo výkonu trestu (od šatlavy po moderní věznice) a samotný soudní proces. Výdobytkem moderní doby jsou dokonce pojmy jako milost, rehabilitace, amnestie nebo abolice, které budou blíže předmětem následující kapitoly.

⁵² KUČHTA, J. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005, s. 194-195.

4 MILOST, REHABILITACE, AMNESTIE A ABOLICE

Prezident ČR podle článku 62 písm. g) ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky, odpouští a zmírňuje tresty uložené soudem a zahlazuje odsouzení. Dále podle článku 63 odst. 1 písm. k) má prezident právo udělovat amnestii. Přitom toto rozhodnutí vyžaduje ke své platnosti spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Za takovéto rozhodnutí odpovídá vláda. Vantuch doplňuje, že v rámci milosti prezidenta republiky dle článku 62 písm. g) a článku 63 odst. 1 písm. j)⁵³ Ústavy, může prezident udělovat milosti hromadné (amnestie) i milost individuální v podobě agraciace (udělení milosti prominutím nebo zmírněním uloženého trestu), rehabilitace (prominutí nebo zmírnění následků odsouzení) a abolice (zastavení nebo nezahájení trestního stíhání).⁵⁴

Abolice je v podstatě příkaz, aby orgány činné v trestním stíhání nezačínaly trestní stíhání proti konkrétní osobě nebo proti konkrétním trestním činům. Jakmile je trestní stíhání zahájeno, musí být zastaveno. Zároveň také agraciace má podobu příkazu soudním orgánům prominout nebo zmírnit již právoplatně uložený trest. Při rehabilitaci dokonce dochází k zahlazení trestu a na odsouzeného se hledí jako by nebyl trestán.⁵⁵

Podíváme se však ještě na historický vývoj, který se pojí s pojmy amnestie, abolice a agracie. Nejprve nahlédneme do Slovníku veřejného práva z doby tzv. první republiky. Podle tohoto slovníku jsou obsahem práv v rámci udílení milosti v trestních případech. Přitom jejich „*Přímým účelem a výsledkem je odstranění následků, které stíhají viníka podle ustanovení trestního práva. Věcný rozdíl mezi jednotlivými těmito akty milostí jeví se v jejich rozsahu, účincích a účelu a závisí mnoze na historickém vývoji a pozitivním právu.*“⁵⁶

Mnohem větší význam je těmto pojmům věnován v soudobé právní vědě. Podle Právníckého slovníku z roku 2009 je abolice jednou z forem amnestie a milosti. Jak již bylo řečeno, nařizuje, aby se trestní stíhání nezahajovalo, proto je také abolice považována za jeden z důvodů nepřipustnosti trestního stíhání. Rovněž agraciace tvoří jednu z forem amnestie a milosti ve smyslu odpouštět a zmírňovat tresty podnětí svobody uložené za

⁵³ dle článku 63 odst. 1 písm. j) Ústavy: "Nařizuje, aby se trestní řízení nezahajovalo, a bylo-li zahájeno, aby se v něm nepokračovalo."

⁵⁴ VANTUCH, P. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011.* Olomouc: ANAG, 2011, s. 97.

⁵⁵ SLÁDEK J. a kol. *Témata – Všeobecný přehled, Příjímací zkoušky na VŠ,* Praha: Fragment, 2011, s. 257-258.

⁵⁶ HÁCHA E. *Slovník veřejného práva.* Svazek I. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2000, s. 1.

trestné činy. Amnestie je považována za akt prezidenta republiky, jenž na základě platných právních předpisů hromadně promíjí nebo zmírňuje tresty konkrétnímu okruhu pachatelů trestných činů. Současně může prezident nařídít nezahajovat nebo zastavit trestní stíhání, což již bylo také řečeno. Amnestie se však od milostí liší tím, že se vztahuje na blíže neurčený okruh osob, které splňují kritéria udělení amnestie a jež již nelze zrušit. Naopak milost prezidenta republiky je „rozhodnutí, kterým prezident republiky individuálně promíjí nebo zmírňuje trest (resp. jeho důsledky), uložený konkrétnímu pachateli tr. činu a nebo nařizuje nezahajovat či zastavit jeho tr. stíhání ...“ Milost se tedy uděluje na rozdíl od amnestie konkrétnímu pachateli osobně, přičemž rozhodnutí o udělení milosti je nepřezkoumatelné a prezident republiky je nemusí nijak zdůvodňovat.⁵⁷

V období let 1918 - 1938 bylo právo na udělování amnestie spojováno s možností uplatňovat jej v trestních věcech, které se rozhodují vojenskými soudy a v případech multidisciplinárních při odsouzení pro důchodkové přestupky. Zároveň kromě promíjení trestů hlavních se uplatňovalo právo promíjet, podle platných právních norem, také tresty vedlejší. Ze spisu věnovaného československému prezidentovi jsou patrné velké pravomoci v oblasti práva udílet milosti a amnestie. „*Jak je patrné, jest president republiky vždycky subjektem práva omilostňovacího sám. Zavedená pravidla neznamenaají delegaci jeho pravomoci na soudy či na ministra spravedlnosti, jež konají toliko šetření pro presidenta a jež nemají možnosti sami milost udělit. President, chce-li milost udělit, není vázán, na zachování těchto formalit, ba ani na návrh ministra spravedlnosti; mohl by milost udělit i proti jeho návrhu. Ovšem je otázka, zda by se mu podařilo opatřiti si pro své rozhodnutí ministrovu kontrasignaci, bez které by udělení milosti ovšem nebylo platné.*“⁵⁸

V tomto období byla nezanedbatelná pravomoc udílení milosti spojena také s trestem smrti z rozhodnutí stanného soudu. V případě, že by trest smrti vynesl soud trestní, mohl prezident republiky uplatnit právo udělit milost i v případě, že by o tento akt odsouzený nežádal. Speciální pravomoc prezidenta také spočívala na možnosti nařídít zahlazení odsouzení a nadále považovat tuto osobu za bezúhonnou. Zvláštní část milosti tvořili

⁵⁷ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 1, 8, 16–17, 434–435.

⁵⁸ SOBOTA, E. a kol. *Československý prezident republiky: státoprávní instituce a její život*. Praha: Orbis, 1934, s. 426–440.

mladiství delikventi. Prezident republiky tedy zastával důležitou pravomoc jak v oblastech veřejně-politického života, tak i na pozici výhradního práva udílet amnestie a milosti.⁵⁹

S nástupem komunistického režimu mohl prezident republiky navázat na zavedenou praxi a tradici z dřívějšího období. Ústava z roku 1948 pamatuje na postavení prezidenta, kdy ve své kapitole třetí uvádí jako jedno z práv prezidenta právo na udílení amnestií, stejně jako zmírňovat či promíjet tresty udělené pravomocnými soudy a zároveň i právní následky plynoucí z odsouzení. Současně může nařídít, kromě trestních činů civilních, aby bylo soudní řízení zastaveno nebo se v něm nadále nepokračovalo. Jediným omezením, které mu tuto pravomoc neumožnilo, bylo, že bylo proti němu samotnému vedeno trestní stíhání nebo byl obžalován nebo pravomocně odsouzen.⁶⁰

Později, podle § 205 zákona č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) mohla odsouzený, který si odpýkával trest odnětí svobody na základě pravomocného rozsudku trestního soudu, požádat o milost. Tato možnost byla díky tehdejšímu zaměření státu více směřována na oblast obecné kriminality, než např. na pro politické vězně.

Určitým průlomem v podávání žádostí o milost představoval zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), který podle § 388 umožňoval pravomoc prezidentovi nařídít generálnímu prokurátorovi, který řízení vedl, aby žádost pro bezdůvodnost zamítl. Musela být společně s návrhem předložena soudu. Totožný zákon řešil amnestii následovně: „*Rozhodnutím o tom, do jaké míry je osoba, již byl pravomocně uložen trest, účastna amnestie, činí soud, který rozhodl v první stolici.*“⁶¹

Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960 ve své Hlavě čtvrté umožňovala prezidentovi republiky rovněž pravomoc udělovat amnestie, promíjet a zmírňovat tresty odnětí svobody a nařizovat nezahájení nebo zastavení soudního řízení v trestních věcech.⁶²

60. léta 20. století byla ve znamení nového trestního zákona č. 140/1961 Sb., který v §§ 366 a 367 umožňoval prezidentovi republiky udělovat milosti. Současně měl

⁵⁹ SOBOTA, E. a kol. *Československý prezident republiky: státoprávní instituce a její život*. Praha: Orbis, 1934, s. 426–440.

⁶⁰ MAREČKOVÁ, M. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 386.

⁶¹ § 391 zákona č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (Trestní řád), s. 262.

⁶² MAREČKOVÁ, M. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 431.

pravomoc stanovit, kdy generální prokurátor nebo ministr spravedlnosti může řízení žádosti o milost provést nebo zamítnout. Opět měl právo nařídit nepokračování v trestním řízení nebo nepokračovat v trestním řízení a obviněného propustit z vazby nebo výkonu trestu, trest přerušit nebo odložit. Ustanovení § 368 definovalo pravomoc příslušného soudu učinit rozhodnutí, jestli a do jaké míry se odsouzený může účastnit amnestie.⁶³

Po roce 1989 se amnestie a milost staly součástí zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky.

Důležitou oblast práva tvoří také soudní rehabilitace. Což v podstatě řeší očištění od předchozího odsouzení. Jde o postup, kterým se napravuje újma způsobená předchozím rozhodnutím, vydaným podle právních předpisů, které jsou později shledány vadnými. V České republice proběhly od r. 1918 čtyři hlavní rehabilitační vlny - po roce 1918, po roce 1945, v období tzv. Pražského jara a po roce 1989.⁶⁴

Pro možnost zrušení posléze vadných soudních rozhodnutí nabyt v platnost zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. Na jeho základě bylo možno rychle přezkoumat případy, odstranit nepřiměřenou tvrdost v používání represe, zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění a umožnit ze zjištěných nezákonností vyvodit důsledky proti osobám, které platné zákony vědomě nebo hrubě porušovaly.⁶⁵

Již Masarykův slovník naučný vnímal rehabilitaci jako navrácení bezúhonnosti osobě, která o ni přišla na základě výroku trestu trestním soudem. „*Rehabilitace spočívá na správné myšlence, že na odsouzeném, který se delší dobu řádně choval, nemá nadále lpěti úhona z jeho odsouzení, které mu zpravidla v občanském životě a v jeho povolání velmi překáží.*“⁶⁶

Podle právního slovníku z roku 2009 se rehabilitací v trestním právu rozumí: „*Odstranění nepříznivých důsledků spojených s pravomocným odsouzením za spáchaný trestný čin. Důsledkem pak je vznik fikce o neodsouzení.*“ Nejde přitom pouze o zahlazení

⁶³ Hlava dvacátá druhá. Udělení milosti a Použití amnestie. In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*, roč. 1961, částka 66, s. 568.

⁶⁴ Rehabilitace *Iuridictum.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Rehabilitace>

⁶⁵ § 1 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. In: *Sbírka zákonů České a Slovenské Federativní republiky*, roč. 1990, částka 25, s. 518.

⁶⁶ Kolektiv autorů. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl VI. Praha: Československý Kompas, 1932, s. 96.

odsouzení, ale i o náhradu za způsobenou morální a hmotnou újmu. Obecně ji lze spojit s navrácením cti, bezúhonnosti a dobrého jména.⁶⁷

Stručně se ještě podíváme na jednotlivá rehabilitační období.

Rehabilitace po roce 1918

Nařízením Národního výboru československého ze dne 5. listopadu 1918, č. 28/1918 Sb., o amnestii, *ex lege* (ze zákona) byly prominuty a zahlazeny tresty velmi široké tříde trestných činů.⁶⁸

Rehabilitace po roce 1945

Rozsáhlá amnestie se prováděla zákonem č. 115/1946 Sb., o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků formou obnovy řízení. Podle tohoto zákona "*jednání, k němuž došlo v době od 30. září 1938 do 28. října 1945 a jehož účelem bylo přispěti k boji o znovunabytí svobody Čechů a Slováků nebo které směřovalo ke spravedlivé odplatě za činy okupantů nebo jejich pomahačů, není bezprávné ani tehdy, bylo-li by jinak podle platných předpisů trestné.*" Zároveň byly podle dekretu presidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání jakékoliv majetkové převody a jakákoliv majetkově-právní jednání.⁶⁹

Rehabilitace v období tzv. Pražského jara

Zákon č. 82/1968 Sb., o soudní rehabilitaci se zabýval odčiněním křivd z minulosti porušováním trestního zákona. Netýkala se však nepřátel socialistického režimu. Rehabilitace probíhala prostřednictvím přezkumného řízení na návrh.⁷⁰

Rehabilitace po listopadu 1989

Zde se jednalo o rehabilitace obětí totalitního komunistického režimu. Ze zákona se ale rehabilitovala pouze vymezená část trestných činů, v ostatních výrocích zůstaly původní rozsudky v platnosti a odsouzeným byly vyměřeny nové, tzv. zbytkové tresty. Rehabilitace se uskutečňovaly z úřední povinnosti nebo v přezkumném řízení.⁷¹

⁶⁷ HENDRYCH, D. a kol. *Právní slovník*. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 917.

⁶⁸ Rehabilitace *Iuridictum.cz* [online]. 2009 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Rehabilitace>

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE

Cíl práce

Tato práce si klade za cíl prozkoumat dostupné materiály a provést komparaci co se týče amnestií udělovaných v Československu a v ČR od počátku republiky v říjnu 1918 až do ledna 2013, s ohledem na deklarované cíle. Hlavním cílem je zmapovat a stručně popsat, kdo byli hlavními protagonisty jednotlivých amnestií, na koho se amnestie vztahovaly a koho naopak pomíjely, dále pak kdy byly amnestie udíleny a jaké byly další okolnosti. V neposlední řadě bude třeba zmínit, jakou reakci ve společnosti tyto amnestie vyvolaly, popřípadě jaký dopad, a zda nějaký vůbec mělo vyhlášení takové amnestie na tzv. „morální kredit“ prezidenta, případně zda tímto činem jeho osobnost rostla nebo naopak. Za tímto účelem byly stanoveny níže uvedené výzkumné otázky.

Zde je třeba zdůraznit, že ačkoli práce stojí na pozicích apolitických, bude se snažit uvádět názory odborníků bez ohledu na jejich politickou příslušnost.

Metody používané v teoretické části práce byly deskripce a analýza pramenů. V části praktické to budou metody deskripce, komparace a metoda falzifikace. Podle formulace K. Poppera se dá metoda falzifikace stručně parafrázovat jako požadavek „*nehledejte důkazy, že to tak je, dokažte, že to tak není*“ (falzifikační model vědy K. Poppera).

Základní výzkumnou otázkou je, že amnestie se udělují z rozhodnutí osvícených politiků, kteří předpokládají, co nastane v důsledku rozsáhlé amnestie.

Další výzkumné otázky pro část praktickou jsou:

1. Jaké okolnosti provázely amnestie v Československu, ČR?
2. Koho se týkaly a kdy byly vyhlašovány?
3. Jaké procedury provází tento institut spravedlnosti?
4. Lze stanovit obecnou charakteristiku amnestie?
5. Byla abolice vždy součástí vyhlašovaných amnestií?
6. A konečně „zapadá“ amnestie 2013 do obecné charakteristiky amnestie (lze-li ovšem takovou charakteristiku stanovit)?

6 AMNESTIE V ČESKOSLOVENSKU A V ČR

Amnestie 1918

Nařízení Národního výboru československého č. 28 ze dne **5. listopadu 1918** o amnestii se snažila odčinit nespravedlnost bývalé rakouské justice a následky válečných poměrů. Nařízení promíjelo trest, pokud ještě nebyl proveden stejně jako opětovné nabytí práva ze zákonných následků odsouzení, ztráty volebního práva a volitelnosti do veřejných sborů všem osobám občanským i vojenským, které byly odsouzeny za vyjmenované trestné činy spáchané do 28. října 1918 včetně. K vybraným trestným činům patřily trestné činy směřující proti zájmům Rakouska-Uherska jako např. rušení veřejného pokoje nebo vyvědačství a mnoho trestných činů vojenských. Zároveň byly amnestovány všechny další trestné činy, pokud byly spáchany z bída, z mladické nerozvážnosti, z rozčilení vyvolaného válečnými poměry nebo z politických pohnutek. Nařízení zahrnovalo i abolicí. Následky trestního činu promíjelo. Toto nařízení se vztahovalo na příslušníky československého státu, a to i ve věznicích. Netýká se však trestných činů spáchaných ve vojsku československých legií. Nařízení schválili Soukup, Švehla, Stříbrný, Rašín a Šrobár - politici, kteří stáli v roce 1918 v čele převratu, jehož výsledkem došlo ke vzniku Československa. Nařízení bylo vyhlášeno ještě před prezidentskými volbami, které se konaly dne 14. listopadu 1918.

Amnestie 1919

Rozhodnutím prezidenta republiky ze dne **21. ledna 1919** rozhodl prezident republiky T. G. Masaryk o vyhlášení aboliční a agraciační amnestie, která se vztahovala i na tresty prominuté předchozí amnestií. Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **22. července 1919** se týkalo osob ve vojenské službě za první světové války. Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **21. října 1919** se týkalo osob potrestaných za politické trestné činy a osob, které byly potrestány poprvé. Jednalo se o agraciační a rehabilitační rozhodnutí o amnestii.⁷² Toto rozhodnutí bylo vydáno v souvislosti s prvním výročím samostatnosti republiky a podepsáno podle návrhu ministra spravedlnosti.

Situace v době vyhlášení amnestie byla napjatá, jelikož od 19. ledna 1919 probíhala sedmidenní válka s Polskem ohledně obsazení Těšínska. Boje skončily podepsáním příměří 26. února 1919.

⁷² MAREČKOVÁ, L. *Milosti: ohnisko lidství v trestním právu*. Praha: Academia, 2007, s. 352.

Amnestie 1920

Rozhodnutím prezidenta republiky ze dne **27. května 1920** byla vyhlášena amnestie na politické trestné činy, a to téhož dne, co byl opětovně zvolen prezidentem republiky T. G. Masaryk. Na prvním Národním shromáždění prezident Masaryk využil svého práva dle ústavy a nařídil ne zahájení nebo zastavení trestního stíhání osob pro politické trestné činy

a trestné činy spáchané z politických důvodů do 7. března 1920.⁷³

Amnestie 1922

Rozhodnutí prezidenta republiky z **13. února 1922** o amnestii mělo za účel odstranit důsledky z komunistických nepokojů v prosinci 1920 při generální stávce. Z amnestie byli vyloučeni ti, kteří se dopustili vraždy, loupeží, zhářství a dalších nejtěžších zločinů. Rozhodnutí prezidenta republiky z **5. června 1922** o další amnestii bylo směřováno na vojáky, kteří vstoupili do armády po 28. říjnu 1918 do 12. října 1920 a dále na ty, kteří spáchali trestné činy ještě před vstupem do armády. Rozhodnutí prezidenta republiky z **24. července 1922** bylo rozhodnutím o aboliční a agraciační amnestii za skutky související se zatajováním zásob obilí a luštěnin ze sklizně z roku 1920.⁷⁴

Amnestie 1924

Rozhodnutí prezidenta republiky z **2. září 1924** o amnestii bylo směřováno na přečiny proti výrobě, prodeji a přechovávání radiotelegrafů a radiotelefonů, stejně jako přečinů jejich dovozu z ciziny nebo jejich nedovolené výroby a prodeje.⁷⁵

Amnestie 1925

Rozhodnutí prezidenta republiky z **14. července 1925** o amnestii se týkalo deliktů z konfliktu s Polskem za období od 28. října 1918 do 10. srpna 1920. Jednalo se buď o trestné činy související s politickou agitací oblasti Těšínska, nebo osob, které utekly za hranice státu, aby se vyhnuly branné povinnosti.⁷⁶

⁷³ MAREČKOVÁ, L. *Milosti: ohnisko lidství v trestním právu*. Praha: Academia, 2007, s. 353.

⁷⁴ Tamtéž, s. 353.

⁷⁵ Amnestie. *Iuridictum.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

⁷⁶ MAREČKOVÁ, L. *Milosti: ohnisko lidství v trestním právu*. Praha: Academia, 2007, s. 354.

Amnestie 1927

Rozhodnutí prezidenta republiky z **2. června 1927** o amnestii bylo vyhlášeno po opětovné volbě prezidentem republiky T. G. Masarykem ze dne 27. května 1927. Týkala se aboliční a agraciační amnestie směřované na politické trestné činy.

Amnestie 1928

Rozhodnutí prezidenta republiky z **19. října 1928** bylo jubilejním počinem ke dni 28. října, tj. k prvnímu roku samostatného Československa. Amnestie se týkala občanského trestního soudnictví a byla jak aboliční, tak i agraciační ve vymezeném rozsahu a za předem stanovených podmínek. Rozhodnutí promíjelo i tresty peněžní. Zároveň prezident republiky dne 5. listopadu 1928 vyhlásil amnestii pro skoro všechny disciplinární tresty četnictva. Týkala se osob vojenských rozšířená ministrem národní obrany prominutím všech kázeňských trestů na svobodě uložených, do 28. října 1928, pokud nebyly ještě odpykány. Vláda však úplně opomenula alespoň částečnou amnestii, nebo abolicí disciplinárních trestů státních zaměstnanců a zejména zahlazení následků těchto trestů, uložených před převratem z politické nebo národnostní zaujatosti rakouského režimu. Což se dotýkalo všech státních zaměstnanců.⁷⁷

Amnestie 1934, 1935

Rozhodnutí prezidenta republiky z **16. června 1934** o amnestii se týkalo politických trestných činů. Rozhodnutí předcházela volba prezidenta dne 24. května 1934, kdy byl zvolen T. G. Masaryk. Opět byla amnestie aboliční a agraciační. T. G. Masaryk však abdikoval ze zdravotních důvodů na funkci prezidenta republiky dne 14. prosince 1935 a téhož dne vyhlásil svoje poslední rozhodnutí o amnestii, které bylo směřováno opět na politické trestné činy. Tuto agraciační a aboliční amnestii rozšířil o přestupky a přečiny spáchané s volbou prezidenta T. G. Masaryka a dále o přestupky spáchané proti zákonům o právu spolkovém a shromažďovacím, přestupky proti útisku, ochrany svobody shromažďovací a přestupky a přečiny proti tiskovým zákonům.⁷⁸ 18. prosince 1935 se stal novým prezidentem republiky E. Beneš.

⁷⁷ Naléhavá interpelace. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 1928 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: http://psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1961_00.htm

⁷⁸ MAREČKOVÁ, L. *Milosti: ohnisko lidství v trestním právu*. Praha: Academia, 2007, s. 355.

Amnestie 1937

Rozhodnutí prezidenta republiky z **6. března 1937** o amnestii bylo pokračováním nastolené tradice. Beneš vyhlásil amnestii aboliční, agraciační a rehabilitační týkajících se politických trestných činů.

Amnestie 1938

Rozhodnutí prezidenta republiky z **16. dubna 1938** o amnestii se týkala politických trestných činů. Amnestie se ale netýkala osob, které díky nepřátelskému postoji vůči státu museli opustit republiku. Jinak měla obdobný charakter jako amnestie z 6. března 1937.

Po abdikaci Beneše na prezidentský úřad přijala vláda Rozhodnutí ze **7. října 1938** o amnestii která měla charakter aboliční a agraciační na peněžité tresty a na náhradní tresty na svobodě. Dále umožňovala osobám, které byly odsouzeny poprvé, odpustit 3 měsíce z trestu a jeden měsíc ostatním vězňům. Amnestie se týkala i činů stíhaných civilními a trestními soudy, které byly odsouzeny pouze za hlavní čin peněžitým trestem.⁷⁹

Rozhodnutí prezidenta republiky z **2. prosince 1938** předcházela nová volba prezidenta dne 30. listopadu 1938, kterým se stal E. Hácha. Hácha vyhlásil amnestii aboliční a agraciační zaměřenou na politické trestné činy spáchané před 7. říjnem 1938. Amnestie se netýkala osob, které opustily republiku díky svému nepřátelskému smýšlení před 7. říjnem 1938.⁸⁰

Rozhodnutí prezidenta republiky z **31. prosince 1938** o další amnestii bylo aboliční a agraciační a týkalo se všech politických zločinů spáchaných maďarskou národností, maďarskými státními občany, kteří měli trvalý pobyt na připojeném území tzv. vídeňské arbitráže k Maďarsku.⁸¹

Amnestie 1939

Vládní nařízení z **13. července 1939** se týkala amnestie daňové a vládní nařízení z **29. listopadu 1939** se týkalo amnestie devisové. Vyhlásila je vláda Protektorátu Čechy a Morava.

⁷⁹ Tamtéž, s. 355.

⁸⁰ Tamtéž, s. 355.

⁸¹ Tamtéž, s. 355.

Amnestie 1941

Rozhodnutí prezidenta republiky z **24. prosince 1941** o amnestii se týkala vojáků.

Amnestie 1945

Rozhodnutí prezidenta republiky z **31. července 1945** o amnestii bylo zaměřené všeobecně.

Rozhodnutí prezidenta republiky z **29. srpna 1945**,⁸² o amnestii, mělo charakter agraciace a abolice týkající se vojenských trestných činů, které byly spáchány před 5. květnem 1945. Tresty do pěti let byly amnestovány zcela, delší tresty byly zkráceny o polovinu. Stejným způsobem byly promíjeny tresty na penězích (hlavní a vedlejší) a tresty na svobodě (zbytek trestu) ne delší 18 měsíců, uložené pro obecné delikty. U trestů delších 18 měsíců se promíjela polovina uloženého trestu, maximálně však 3 léta.

Amnestie se nevztahovala na trestné činy podle zákona na ochranu republiky a na trestné činy, které se stíhají jen na žádost oprávněného. Dále na vojenské zběhy, kteří se nepřihlásili do dne 28. října 1945. V těchto případech určil trest nejvyšší vojenský soud (vrchní polní soud).

Amnestie byla vyhlášena u příležitosti vítězného ukončení druhé světové války a zároveň v den prvního výročí Slovenského národního povstání. Vyhlásil ji Beneš a kontrasygnoval generál Svoboda.

Amnestie z **2. října 1945** byla vyhlášena na základě Vyhlášky ministra vnitra, o všeobecné amnestii ve správních věcech trestních.⁸³ Vláda republiky Československé na základě ústavního práva se usnesla na schůzi ze dne 7. září 1945 na abolicí a na agraciaci pro správní přestupky spáchané v době od 30. září 1938 do 5. května 1945. Amnestii podepsal ministr Nosek.

Správními přestupky se rozuměly přestupky všech platných předpisů. Amnestie se však nevztahovala na osoby německé nebo maďarské národnosti a na osoby nepřátelského smýšlení a na přestupky cenové, spáchané z hrubé zjištnosti nebo využitím mimořádných poměrů k vlastnímu obohacení.

⁸² Rozhodnutí prezidenta republiky č. 243/1945 Ú. 1.

⁸³ Vyhláška ministra vnitra č. 296/1945 Ú. 1.

Amnestie 1948

Dne 14. června 1948 byl zvolen nový prezident Klement Gottwald. Dne **19. června 1948** vydal Rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii zaměřené na občanské trestní soudnictví.⁸⁴ Amnestie měla charakter agraciační na peněžní tresty (hlavní i vedlejší) a na náhradní tresty na svobodě za činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí v době jednoho roku. Nebyl-li uložen trest delší jednoho roku, byl prominut trest celý. U podmíněného trestu prominutí bylo obdobné. Dále zahrnovala abolicí pro činy stíhané před občanskými trestními soudy.

Amnestie se nevztahovala na politické trestné činy, na činy trestné podle retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví, na činy trestné podle zákona o stíhání černého obchodu a podobných pletich (zákon č. 15/1947 Sb.) a trestné činy spáchané v souvislosti s nimi.

Pokud byla osoba odsouzená přede dnem tohoto rozhodnutí pro politický trestný čin nebo pro čin trestný podle retribučního dekretu nebo podle nařízení o lidovém soudnictví, na který se amnestie nevztahovala, žádost za prominutí nebo zmírnění trestu nebo za zastavení trestního řízení, nesměla být soudem nebo úřadem veřejné žaloby zamítnuta, ale musí urychleně předložena ministerstvu spravedlnosti. Shledal-li ministr spravedlnosti, že šlo o čin spáchaný z nerozváženosti nebo z nezralosti nebo že viník jednal pod nátlakem nebo na ponuknutí jiných anebo jeví-li se z jiných důvodů trest neúměrný vině pachatelově, předložil žádost se svým návrhem k rozhodnutí prezidentovi. Totéž platilo pro uprchlé osoby, jestliže se na území republiky vrátily nejdéle do tří měsíců ode dne tohoto rozhodnutí.

Ustanovení tohoto rozhodnutí se však nevztahovalo na osoby německé národnosti. Rozhodnutí podepsal Gottwald a Čepička.

Další Rozhodnutí prezidenta ze dne **19. června 1948** se týkalo amnestie zaměřené na vojenské trestné činy.⁸⁵ Amnestie se týkala agraciace na vojenské trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí, a to buď maximálně na jeden rok, nebo jej promíjela celý. Abolice se týkala vojenských trestních činů spáchaných přede dnem tohoto rozhodnutí.

Amnestie se nevztahovala na stejné oblasti jako u amnestie občanských trestních činů.

⁸⁴ Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1178/1948 Ú. 1.

⁸⁵ Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1179/1948 Ú. 1.

Při žádosti o prominutí nebo zmírnění trestu nebo za zastavení trestního řízení, nesměla být žádost zamítnuta, nýbrž musela být urychleně předložena ministerstvu národní obrany.

Rozhodnutí se použilo obdobně i na uprchlíky (viz občanská amnestie).

Podepsal Gottwald a Svoboda.

U příležitosti volby prezidenta republiky, provedené Národním shromážděním dne **14. června 1948**, se usnesla vláda republiky Československé na schůzi ze dne 18. června 1948 na amnestii ve věcech správních.⁸⁶ Týkala se agraciace a abolicie, kromě správních přestupků proti národní cti a pro stíhání černého obchodu a podobných pletich, v době od 6. května 1945 do 14. června 1948.

Amnestie se vztahovala na československé státní občany, kteří uprchli za hranice a do 3 měsíců ode dne tohoto usnesení se vrátili zpět na území Československé republiky.

Toto rozhodnutí se nevztahovalo na osoby německé národnosti.

Rozhodnutí podepsal ministr vnitra po dohodě se zúčastněnými členy vlády.

Amnestie 1953

Po úmrtí Gottwalda byly vyhlášeny nové prezidentské volby, v nichž zvítězil 21. března 1953 Antonín Zápotocký. Rozhodnutím prezidenta a vlády republiky ze dne **4. května 1953**,⁸⁷ které bylo po úmrtí Gottwalda projevem "pevné politické jednoty," byla vyhlášena amnestie. Agraciace se zaměřila na trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí, kdy se jednalo o prominutí třetiny trestu, minimálně rok (dva u mladistvých). Propuštěné byly těhotné ženy a ženy pečující o dítě mladší než deset let, těžce nemocní a starší 60 let (u žen 55). Také zmírňovalo doživotí na 20 let. Dále obsahovalo abolicí pro trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí.

Vyloučena z amnestie však byla velezrada, sabotáž, vyzvědačství, obdobné činy, trestný čin podle zákona na ochranu míru č. 165/1950 Sb. a tresty za rozkrádání a poškozování národního majetku delší pěti let. Podepsal Zápotocký a Široký.

Usnesení vlády ze dne **4. května 1953**⁸⁸ o amnestii v oboru trestního práva správního, obsahovalo agraciaci - promíjelo trest minimálně na jeden rok za přestupky spáchané přede

⁸⁶ Vládní usnesení ze dne 18. června 1948 č. 1180/1948 Ú. 1.

⁸⁷ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 4. května 1953 č. 1/1953 Ú. 1.

⁸⁸ Usnesení vlády ze dne 4. května 1953 č. 2/1953 Ú. 1.

dnem tohoto rozhodnutí. Dále abolici pro přestupky spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí mladistvými, nebo ženami, jež jsou těhotné nebo pečují o dítě mladší 10 let.

Prominutí trestu se týkalo osob starších 60 let u mužů nebo starších 55 let u žen a dále u nevléčitelně těžce nemocných osob.

Toto usnesení podepsal ministr vnitra Široký po dohodě s ministrem národní bezpečnosti.

Amnestie 1955

Rozhodnutí prezidenta a vlády republiky Československé ze dne **9. května 1955** o amnestii⁸⁹ bylo projevem desátého výročí osvobození Sovětskou armádou. Agraciace se týkala trestných činů nebo přestupků spáchaných přede dnem tohoto rozhodnutí. Promíjelo jednu polovinu z dosud nezaplacených trestů peněžitých minimálně 5.000 Kč a jednu třetinu z trestů dočasného odnětí svobody, minimálně dva roky, u mladistvého tři roky. Promíjelo tresty odnětí svobody uložené za trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí, pokud odsouzený v době tohoto rozhodnutí trpěl těžkou nevléčitelnou chorobou nebo byl starší než šedesát let, u žen starší padesát pět let. Doživotní tresty snížil v tresty dočasného odnětí svobody v trvání dvaceti let. Abolice se týkala přestupků spáchaných přede dnem tohoto rozhodnutí. Týkala se i osob, které utekly bez povolení do zahraničí a vrátily se do 6 měsíců ode dne tohoto rozhodnutí na území republiky.

Toto rozhodnutí se nevztahovalo na velezradu, sabotáž, vyzvědačství a obdobné činy trestné podle zákonů dříve platných, na činy trestné podle retribučních předpisů, na trestný čin podle zákona na ochranu míru č. 165/1950 Sb., na vraždy, na rozkrádání a poškozování majetku národního a majetku lidových družstev s trestem odnětí svobody delší než pět let, na osoby, jimž byly v posledních pěti letech přede dnem tohoto rozhodnutí za úmyslné trestné činy pravomocně uloženy alespoň dvakrát nepodmíněné tresty odnětí svobody a na trestný čin zanedbání povinné výživy.

Tresty odnětí svobody na doživotí změnilo v tresty dočasného odnětí svobody v trvání pětadvaceti let. Podepsal Zápotocký a Široký.

Usnesení vlády republiky Československé ze dne **9. května 1955** o amnestii agraciaci a abolici bylo zaměřené do oblasti trestního práva správního pro přestupky spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí. Toto usnesení provedl ministr vnitra. Podepsal Široký.

⁸⁹ Rozhodnutí prezidenta a vlády republiky Československé ze dne 9. května 1955 č. 117/1957 Ú. 1.

Amnestie 1957

Rozhodnutí prezidenta a vlády republiky Československé ze dne **1. prosince 1957** o amnestii⁹⁰ bylo projevem úmrtí prezidenta republiky Antonína Zápotockého a jako pevné odhodlání dovršit výstavbu socialismu v naší vlasti. Zahrnuje agraciace a abolice na trestné činy nebo přestupky spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí.

Promíjelo mladistvým ve věku do 16 let tresty odnětí svobody bez ohledu na jejich délku, které byly pravomocně uloženy za trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí.

Rozhodnutí se netýkalo vyjmenovaných trestných činů jako např. proti základům republiky, vyzvědačství, vniknutí na území republiky a obdobných činů trestných podle zákonů dříve platných, činů trestných podle retribučních předpisů, trestného činu podle zákona na ochranu míru, rozkrádání a úmyslného poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, vraždy, zbavení osobní svobody, loupeže, znásilnění a pohlavního zneužití. Dále se nevztahovalo na vyjmenované trestné činy jako např. spekulace, příživnictví, výtržnictví, zanedbání povinné výživy, ohrožení devisového hospodářství, zkrácení a ohrožení daně a na úmyslné trestné činy poškozování provozu a nesplnění závazku, na osoby, které ve výkonu trestu hrubým způsobem narušují úsilí směřující k splnění účelu trestu.

Dále ukládalo ministru spravedlnosti přezkoumat tresty uložené mladistvým do 18 let, těhotným ženám nebo ženám pečujícím o dítě mladší než 14 let, mužům starší 60 let a ženám starším 55 let a u osob, které trpí těžkou nevléčitelnou chorobou. Podepsal Novotný a Široký.

Usnesení vlády republiky Československé ze dne **1. prosince 1957** o amnestii v oblasti trestního práva správního zahrnovalo agraciaci a abolici na přestupky spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí. Podepsal Široký.

Amnestie 1960

Rozhodnutí prezidenta a vlády Republiky československé ze dne **9. května 1960** o amnestii⁹¹ bylo projevem patnáctého výročí osvobození československé republiky Sovětskou armádou.

Jednalo se o největší amnestii politických vězňů, kdy ve dnech 10. až 12. května 1960 káznice opustilo 5601 politických vězňů z celkového počtu 8708.

⁹⁰ Rozhodnutí prezidenta a vlády republiky Československé ze dne 1. prosince 1957 č. 117/1957 Ú. 1.

⁹¹ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1960 č. 54/1960 Sb.

Abolice a agraciace se nevztahovaly na přímé agenty imperialistických rozvědek, teroristy, sabotéry, záškodníky a organizátory nebezpečných protistátních skupin, zrádce, jejichž čin měl za následek těžkou újmu na zdraví nebo smrt a na osoby odsouzené podle retribučních předpisů, pokud jejich čin měl za následek smrt. Agraciace se nevztahovala na vyjmenované činy jako např. spekulaci, příživnictví, ohrožení devisového hospodářství, zkrácení a ohrožení daně, úplatkářství nebo na osoby vícekrát odsouzené pro úmyslné trestné činy.

Dále ukládalo ministru spravedlnosti přezkum trestů spáchané mladistvým do 18 let, těhotnou ženou, mužem starší 60 let a ženou starší 55 let a osobou, která trpí těžkou nevyléčitelnou chorobou. Rozhodnutí podepsal Novotný a Škoda.

Amnestie prominula tresty za protistátní trestné činy a za řadu dalších trestných činů. Šlo o nejrozsáhlejší amnestii od r. 1946 až do pádu komunistického režimu v r. 1989.⁹²

Usnesení vlády Republiky československé rozhodlo o agraciaci a abolicí amnestie v oblasti trestního práva správního.

Amnestie 1962

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **9. května 1962** o amnestii⁹³ opět zahrnovalo agraciaci a abolicí. Tresty promíjelo pod podmínkou, že odsouzený povede po dobu deseti let od tohoto rozhodnutí řádný život pracujícího člověka a nedopustí se úmyslného trestného činu.

Amnestie byla vyhlášena u příležitosti 17. výročí konce druhé světové války a prominula tresty za trestné činy jako např. pobuřování, zneužívání náboženské funkce, hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele, opuštění republiky apod. ve výměře do jednoho roku odnětí svobody. Z amnestie byli vyloučeni "sabotéři naší socialistické výstavby a jejich pomocníci", "pachatelé teroristických akcí, pokud při jejich provádění použili zbraně nebo výbušniny", "přímí agenti imperialistických rozvědek, kteří plnili nebo aspoň počali plnit úkoly, jimiž byli pověřeni" apod.⁹⁴ Podepsal Novotný.

⁹² Amnestie. *Iuridictum.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

⁹³ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1962 č. 46/1962 Sb.

⁹⁴ Amnestie. *Iuridictum.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

Amnestie 1965

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **9. května 1965**⁹⁵ o amnestii bylo vyhlášeno u příležitosti 20. výročí konce druhé světové války. Amnestie promíjela vyjmenované tresty např. tresty odnětí svobody nepřevyšující 1 rok, dále rozlišené podle věku a pohlaví, u žen rozhodovalo, jestli byla v den rozhodnutí těhotná nebo pečovala o dítě mladší než 15 let a dále podle nepřetržité doby výkonu trestu odnětí svobody. U prominutých trestů odnětí svobody nad více než 6 měsíců dostali podmínku, že se do 3 let ode dne tohoto rozhodnutí nedopustí úmyslného trestného činu. U ostatních prominutí byla podmínka vázána na 7 let, příp. 5 let.

Amnestie se nevztahovala na pachatele trestných činů spáchaných v době od 21. května 1938 do 31. prosince 1946 (v době zvýšeného ohrožení republiky) ve prospěch nebo ve službách okupantů. Dále se nevztahovala na vyjmenované trestné činy jako např. vraždy, loupeže, obecné ohrožení, útok na veřejného činitele, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví apod.

Dále ukládala ministru spravedlnosti, aby prezidentovi předložil k rozhodnutí případy odsouzených osob, které trpí těžkou nevléčitelnou chorobou a mužů, kteří jsou v den tohoto rozhodnutí starší než 65 let, a u žen starší než 60 let. Podepsal Novotný.

Amnestie 1968

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **9. května 1968**⁹⁶ o amnestii byla vyhlášena "v roce 50. výročí vzniku samostatného státu" (fakticky ovšem u příležitosti Svobodovy inaugurace). Prominula tresty za trestný čin opuštění republiky, z trestů za protistátní trestné činy byly prominuty tři roky, dále byli amnestováni všichni pachatelé takových trestných činů, kteří si odpykali aspoň osm let odnětí svobody. U ostatních trestných činů byl prominut jeden rok.⁹⁷

Amnestie ve smyslu agraciace a abolice se netýkala osob, které svým činem zavinily smrt.

Dále ukládala ministru spravedlnosti, aby prezidentovi předložil k rozhodnutí případy odsouzených osob, které trpí těžkou nevléčitelnou chorobou a starých mužů (nad 65 let) a žen (nad 60 let). Podepsal Svoboda.

⁹⁵ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1965 č. 43/1965 Sb.

⁹⁶ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1968 č. 55/1968 Sb.

⁹⁷ Amnestie. Iuridictum.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

Amnestie 1969

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **27. května 1969** o amnestii⁹⁸ bylo vyhlášeno v zájmu usnadnění návratu do vlasti československým občanům, kteří bez povolení opustili území Československé socialistické republiky nebo bez povolení československých úřadů zůstali v cizině. Abolice a agraciace se týkala trestných činů opuštění republiky v době do 15. září 1969. Podepsal Svoboda.

Amnestie 1973

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **25. února 1973**⁹⁹ o amnestii bylo vyhlášeno u příležitosti 25. výročí převzetí moci komunisty (tzv. "Vítězného února"). Agraciace a abolice se týkala vyjmenovaných přečinů a trestných činů s tresty odnětí svobody do dvou let za méně závažné činy poprvé pravomocně odsouzené.

Dále rozhodnutí ukládalo ministrově spravedlnosti a národní obrany přezkoumání a předložení návrhů na prominutí nebo zmírnění trestu u mladistvých, těhotných žen, matek pečujících o dvě nebo více dětí, mužů starších 60 let a žen starších 55 let a osob trpících těžkou nevléčitelnou chorobou.

Jednalo se však zpravidla o nedovolené opuštění republiky. Přitom se emigrantů amnestie týkala, pouze pokud se do konce roku vrátili zpět do Československa. Vzhledem k politické situaci v zemi okupované sovětskými vojsky byl dopad této amnestie, stejně jako předchozí, zcela marginální (vrátilo se malé množství veřejně neznámých osob).¹⁰⁰

Amnestie 1975

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **8. května 1975** o amnestii¹⁰¹ bylo vyhlášeno u příležitosti 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Rozhodnutí bylo vyhlášeno po návrhu předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa a vlády Československé socialistické republiky. Agraciace a abolice se týkala přečinů a trestných činů s tresty odnětí svobody, s tresty nápravného opatření a dosud nezaplacených peněžitých trestů a jejich zbytků se stanovenou sazbou do 3 let.

⁹⁸ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 27. května 1969 č. 52/1969 Sb.

⁹⁹ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 25. února 1973 č. 10/1973 Sb.

¹⁰⁰ Amnestie. *Iuridictum.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

¹⁰¹ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. května 1975 č. 45/1975 Sb.

Rozhodnutí se nevztahovalo na vyjmenované osoby a trestné činy jako např. na osoby, které byly v posledních deseti letech přede dnem tohoto rozhodnutí již odsouzeny pro úmyslný trestný čin, ledaže se na ně hledělo, jako by nebyly odsouzeny nebo za trestné činy hanobení státu, trestné činy hospodářské, trestné činy zneužívání pravomoci veřejného činitele apod.

Dále ukládalo ministrům spravedlnosti České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky a ministru národní obrany Československé socialistické republiky přezkum u trestů spáchaných mladistvým, těhotnou ženou, matkou pečující o dvě nebo více dětí, mužem starší než 60 a ženou starší než 55 let a osobou, která trpí těžkou nevléčitelnou chorobou. Podepsal Lubomír Štrougal - předseda vlády Československé socialistické republiky v zastoupení prezidenta republiky (Svobodou).¹⁰²

Amnestie 1980

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **8. května 1980** o amnestii¹⁰³ bylo vyhlášeno u příležitosti 35. výročí osvobození Československa - konec druhé světové války. Agraciace a abolicie se týkala trestných činů úmyslných do sazby jednoho roku a nedbalostních trestních činů do tří let.

Rozhodnutí se nevztahovalo na osoby, které byly v posledních deseti letech odsouzeny pro úmyslný trestný čin k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebo v téže době propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin, kromě jeho zahlazení. Dále trestného činu opuštění republiky, jakož i na obdobný trestný čin a na tresty úhrnné a souhrnné.

Dále ukládal ministrům spravedlnosti České socialistické a Slovenské socialistické republiky a ministru národní obrany Československé socialistické republiky přezkum případů spáchaných těhotnou ženou, matkou pečující o dvě nebo více dětí, mužem starší 65 let a ženou starší 60 let a osobou trpící těžkou nevléčitelnou chorobou. Podepsal Husák.

¹⁰² Prezidentské volby se konaly 29. května 1975 a byl zvolen Gustáv Husák.

¹⁰³ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. května 1980 č. 38/1980 Sb.

Amnestie 1985

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **8. května 1985** o amnestii¹⁰⁴ bylo vyhlášeno u příležitosti 40. výročí osvobození republiky (konec války). Amnestie byla vyhlášena na návrh předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa a vlády Československé socialistické republiky. Rozsah abolicie a agraciace byl obdobný jako u amnestie z roku 1980. Nevztahovala se na stejný vymezený okruh osob a činů. Přezkum se týkal stejného okruhu osob. Podepsal Husák.

Amnestie 1988

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **27. října 1988** o amnestii¹⁰⁵ bylo vyhlášeno u příležitosti 70. výročí vzniku československého státu a 20. výročí vyhlášení federativního uspořádání. Amnestie vzešla z návrhu předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa, předsednictva ústředního výboru Národní fronty a vlády Československé socialistické republiky.

Agraciace a abolicie se týkala některých nepodmíněných trestů za úmyslné trestné činy se sazbou do dvou let, nedbalostních trestných činů se sazbou do tří let a dále všech trestných činů emigrantských.

Rozhodnutí se nevztahovalo na osoby, které byly v posledních deseti letech odsouzeny k nepodmíněnému trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin nebo v téže době byly propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody. Dále na trestný čin opuštění republiky s nepřátelským vztahem k republice, na trestné činy spekulace, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a obdobné činy a na tresty úhrnné a souhrnné.

Ministrům spravedlnosti České socialistické republiky a Slovenské socialistické republiky a ministru národní obrany Československé socialistické republiky ukládalo přezkum případů spáchaných těhotnými ženami, matkami pečujícími o dvě nebo více dětí mladších 15 let, muži starší 60 let a ženami starší 55 let a osobami s trvalou invaliditou nebo trpící nevléčitelnou chorobou. Podepsal Husák.

Jednalo se o reakci režimu na vzrůstající společenské napětí a sílící kritiku, že ČSSR nedodrжуje své mezinárodní závazky v oblasti lidských práv.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. května 1985 č. 38/1985 Sb.

¹⁰⁵ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 27. října 1988 č. 167/1988 Sb.

¹⁰⁶ Amnestie. Iuridictum.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

Amnestie 1989

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **8. prosince 1989**¹⁰⁷ o amnestii vyhlásil jako svoji poslední amnestii Gustav Husák, dva dny před svou abdikací jako projev demokratizačního procesu. Opět byly součástí agraciace a abolice trestů spáchaných před tímto rozhodnutím.

Rozhodnutím byla provedena generální amnestie politických trestných činů. Jednalo se zejména o podvracení republiky, pobuřování, zneužívání náboženské funkce, hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele, opuštění republiky, poškozování zájmů republiky v cizině, odnětí věci hospodářskému určení, nedovolené podnikání, útok na státní orgán a orgán společenské organizace, ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele, maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi a hanobení národa, rasy a přesvědčení.¹⁰⁸

Zároveň rozhodnutí ukládalo Generálnímu prokurátorovi ČSSR, ministrům spravedlnosti ČSR a SSR a ministru národní obrany ČSSR předložení návrhy týkající se osob stíhaných nebo odsouzených, které dosud nevykonaly tresty za vyjmenované trestné činy jako např. vniknutí na území republiky, porušení předpisů o mezinárodních letech nebo nedovoleného podnikání. U přečinů se jednalo o maření výkonu úředního rozhodnutí a nadřezování podle § 12 zákona č. 150/1969 Sb.

Amnestie 1990

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **1. ledna 1990** o amnestii¹⁰⁹ bylo vyhlášeno u příležitosti zvolení Havla prezidentem Československé socialistické republiky. Agraciace a abolice se týkala úmyslných trestných činů s tresty na dva roky, u nedbalostních trestných činů se sazbou tři roky a úhrnných a souhrnných trestů se sazbou tři roky.

Tresty odnětí svobody, které byly pravomocně uloženy za trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí, s horní hranicí trestu odnětí svobody nepřevyšující jeden rok, se prominuly s účinkem, že se na pachatele hledělo dnem tohoto rozhodnutí, jako by nebyl odsouzen.

Rozhodnutí se nevztahovalo na trestné činy zneužívání pravomoci veřejného činitele a trestné činy a přečiny spáchané s nimi v souběhu, na pokusy trestných činů a dokonané

¹⁰⁷ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. prosince 1989 č. 150/1989 Sb.

¹⁰⁸ Amnestie. Iuridictum.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

¹⁰⁹ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 1. ledna 1990 č. 1/1990 Sb.

trestné činy teroru, obecného ohrožení, vraždy, loupeže, znásilnění a pohlavního zneužívání. Dále na osoby odsouzené jako zvláště nebezpeční recidivisté.

Dále ukládalo generálnímu prokurátorovi ČSSR, ministrům spravedlnosti ČSR a SSR a ministru národní obrany ČSSR, aby přezkoumali k rozhodnutí trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí u osob, na které se toto rozhodnutí nevztahuje nebo se na ně vztahuje jen zčásti, jde-li o těhotné ženy, matky pečující o dítě mladší 15 let anebo jiné samoživitele pečující o takové dítě, muže starší 60 let a ženy starší 55 let, osoby s těžkou nevyléčitelnou chorobou nebo jsou invalidní a zběhy, a to do 21. ledna 1990.

Stala se první a nejrozsáhlejší amnestií vyhlášenou prezidentem Havlem. Masivní nárůst kriminality, k němuž po propuštění 23 260 osob (více než dvou třetin všech vězňů) došlo, se stal důvodem široké kritiky prezidentova rozhodnutí.¹¹⁰

Rozhodnutí prezidenta Československé socialistické republiky ze dne **16. února 1990**¹¹¹ o amnestii bylo vyhlášeno v zájmu posílení záruk demokracie, veřejného klidu a pořádku. Abolice se týkala nedovoleného držení střelných zbraní a střeliva nebo výbušnin, pokud je dobrovolně odevzdaly od 1. ledna do 1. března 1990. Podepsal Havel.

Amnestie 1993

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **3. února 1993** o amnestii¹¹² bylo vyhlášeno u příležitosti Havlova nástupu do úřadu prezidenta České republiky.¹¹³ Agraciace a abolice se týkala nedbalostních trestných činů se sazbou do tří let odnětí svobody.

Dále rozhodnutí ukládalo generálnímu prokurátorovi a ministru obrany přezkoumání a předložení k rozhodnutí trestné činy nenastoupení služby v ozbrojených silách podle § 269 odst. 1 trestního zákona spáchané po 17. lednu 1992 a dále trestné činy spáchané přede dnem tohoto rozhodnutí osobami, na které se toto rozhodnutí nevztahuje nebo na které se vztahuje jen zčásti, pokud šlo o těhotné ženy, ženy nebo osamělé muže pečující o dítě mladší 15 let, muže starší 60 let a ženy starší 55 let a osoby invalidní nebo trpící závažnou chorobou. Podepsal Havel a Klaus.

¹¹⁰ Amnestie. Iuridictum.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

¹¹¹ Rozhodnutí prezidenta Československé socialistické republiky ze dne 16. února 1990 č. 10/1990

¹¹² Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 3. února 1993 č. 56/1993 Sb.

¹¹³ Volba prezidenta proběhla 26. ledna 1993 a v prvním kole zvítězil Václav Havel.

Amnestie 1998

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **3. února 1998** o amnestii¹¹⁴ bylo vyhlášeno u příležitosti Havlova nástupu do úřadu prezidenta republiky.¹¹⁵ Agraciace se týkala trestných činů a jejich zbytků trestů ve výměře do šesti měsíců. Abolice se týkala trestných činů se sazbou do dvou let odnětí svobody u úmyslných trestných činů a u nedbalostních s hranicí do tří let.

Prominutí se dále týkalo trestů vyhoštění nebo jejich nevykonané zbytky pravomocně uložené přede dnem tohoto rozhodnutí osobám, které k 31. prosinci 1992 byly občany České a Slovenské Federativní Republiky za trestné činy se sazbou nepřevyšující pět let.

Amnestie se nevztahovala na osoby, které byly v posledních deseti letech přede dnem tohoto rozhodnutí odsouzeny k nepodmíněnému trestu odnětí svobody pro úmyslný trestný čin nebo v téže době propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody. Dále na vyjmenované trestné činy: porušování závazných pravidel hospodářského styku, pletich při veřejné soutěži a veřejné dražbě, vystavení nepravdivého potvrzení, maření úkolu veřejného činitele z nedbalosti, přijímání úplatku, podplácení, nepřímého úplatkářství, pohrdání soudem, maření výkonu úředního rozhodnutí, hanobení národa, rasy a přesvědčení, podněcování k národnostní a rasové nenávisti, ohrožení pod vlivem návykové látky, neposkytnutí pomoci, ohrožování mravní výchovy mládeže a pohlavního zneužívání.

Jestliže toto rozhodnutí nešlo vztáhnout na celou trestnou činnost, za níž byl uložen úhrnný nebo souhrnný trest, neužilo se ani zčásti.

Agraciace se nevztahovala na tresty úhrnné a souhrnné, jestliže tresty byly uloženy též za úmyslné trestné činy se sazbou převyšující dva roky nebo za trestné činy spáchané z nedbalosti převyšující tři roky anebo na vyjmenované trestné činy výše.

Podepsal Havel a Tošovský.

¹¹⁴ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 3. února 1998 č. 20/1998 Sb.

¹¹⁵ Volba prezidenta proběhla 20. ledna 1998 a 2. února 1998 složil Václav Havel prezidentský slib.

7 AMNESTIE 2013

Prezident Václav Klaus, který nastoupil do své funkce v roce 2003, historicky poprvé amnestii nevyhlásil při svém nástupu, nýbrž před svým odchodem. Amnestii oznámil 1. ledna 2013 při svém novoročním projevu.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne **1. 1. 2013**¹¹⁶ o amnestii oficiálně prezident Klaus vyhlásil u příležitosti 20. výročí samostatné republiky. Zahrnovala agraciaci i abolicí.

Prominutí se týkalo nevykonaných nepodmíněných trestů odnětí svobody nebo jejich zbytků uložených před 1. lednem 2013 ve výměře nepřevyšující jeden rok. Dále se prominutí týkalo nevykonaných nepodmíněných trestů odnětí svobody nebo jejich zbytků uložených před 1. lednem 2013, pokud osoba, které byl trest uložen, dosáhla či v roce 2013 měla dosáhnout věku 75 let a zároveň jí byl uložen trest ve výměře nepřevyšující 10 let. Přitom se na prominutí vztahoval účinek zahlazení trestu.

Dále bylo nařízeno **zastavení** trestního stíhání pravomocně neskončeného, s výjimkou trestního stíhání proti uprchlému, od jehož zahájení k 1. lednu 2013 uplynulo více než 8 let, pro trestné činy, za něž trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující deset let.

Pro prominutí trestů byla vyhrazena **podmínka**, že se osoba, které byl trest prominut, nedopustí trestného činu v odpovídající lhůtě. Týkalo se trestů nepřevyšujících 24 měsíců, kde nebyl trest do rozhodnutí uložen, dále za zločin, jehož důsledkem byla způsobena smrt, nebo těžká újma na zdraví nebo za zločin proti životu a zdraví, proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti anebo proti rodině a dětem nebo recidivistů, kteří byli v posledních pěti letech odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nebo kteří byli v posledních pěti letech propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. I zde se vztahoval účinek zahlazení trestu.

Dále promíjelo nevykonané nepodmíněné tresty odnětí svobody nebo jejich zbytky nepřevyšující 36 měsíců a tresty u osob, které v roce 2013 dosahovaly věku 70 let. Přitom pokud nešlo o prominutí trestu vztáhnout na celou trestnou činnost, neužilo se ani z části.

Další prominutí se týkalo podmíněně odložených trestů odnětí svobody pravomocně uložených osobám, které v roce 2013 dosáhli min. věku 70 let a osobám, kterým byl trest uložen ve výměře nepřevyšující dva roky. Dále se promíjely nevykonané tresty obecně

¹¹⁶ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 1. 1. 2013 č. 1/2013 Sb.

prospěšných prací nebo jejich zbytky a nevykonané tresty domácího vězení nebo jejich zbytky uložené před 1. lednem 2013. V těchto případech se na prominutí vztahoval účinek zahlazení trestu.

Amnestie se dotýkala i trestných činů spáchaných mladistvými.

Podepsal Václav Klaus (prezident České republiky).

Nejvíce kritizovanou částí celé amnestie byla abolicie nevykonaných trestních řízení, od jejichž zahájení uplynulo více než 8 let a mezi které patřila i řada politicky zaměřených kauz zahrnující skutky velké hospodářské kriminality (např. H-systém).

Tato doposud poslední vyhlášená amnestie vyvolala řadu kritik. Dále bude vybrán pouze názor těch, kteří poukazují na relevantní odůvodnění stěžejních částí amnestie.

První ukázkou je reakce senátora a předsedy Ústavně-právního výboru Senátu JUDr. Miroslava Antla, který svůj názor přednesl na veřejném slyšení tohoto výboru dne 21. února 2013: Novoroční amnestie prezidenta republiky, zejména její šíře a článek 2 týkající se abolicie, vyvolaly spontánní negativní odezvu občanů. Podle Antla amnestie odhalila také určité slabé místo v naší Ústavě. Zopakoval i prezidentovo prohlášení, že by amnestií nyní znovu v tomto rozsahu vyhlásil. Z tohoto Antl usuzuje, že si byl prezident skutečně vědom její šíře i dopadů včetně dopadů článku 2. Dále si myslí, že právo na včasné soudní řízení "pachatelů" podezřelých upřednostnil před právem postižených. Opírá se o své přesvědčení, že amnestie podle článku 63 odst. 1 Ústavy není ničím omezena. Přitom článek 63 Ústavy také stanoví, že rozhodnutí prezidenta musí být spolupodepsáno předsedou vlády nebo pověřeným členem vlády a že vláda za to odpovídá. Podle Antla se jedná o totožnou odpovědnost jako v dalších odstavcích článku 63, bodu 1, např. vyhlášení voleb do Poslanecké sněmovny a Senátu přísluší prezidentovi, ale de facto za ně zodpovídá vláda, Ministerstvo vnitra garantuje správnost přípravy a postup organizace voleb. Prezident postupoval podle Antla špatně a nemorálně. Odmítá proto jeho šíři a zejména článek 2, což znamená abolicí. Toto rozhodnutí výrazně snižuje důvěru občanů v právo a právní stát.¹¹⁷

Další názor, který předchozí doplňuje, prezentuje předseda Ústavního soudu Pavel Rychetský v rozhovoru pro Hospodářské noviny. Zde prohlásil, že prezidentská amnestie

¹¹⁷ Veřejné slyšení v Senátu na téma: Novoroční amnestie 2013 – motivy, okolnosti, důsledky. *Senátor Parlamentu ČR JUDr. M. Antl* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.miroslavantl.cz/senat/74-verejne-slyseni-v-senatu-na-tema-novorocni-amnestie-2013-motivy-okolnosti-dusledky/>

byla připravena diletantsky. Premiér Petr Nečas si měl před svým podpisem prezidentského rozhodnutí nechat zjistit případné dopady amnestie. Po vzoru tradice amnestií od roku 1920 všechny amnestie připravovala vždycky vláda v čele s ministrem spravedlnosti a nikoliv Hrad. Podle Rychetského je takzvaná kontrasignace premiéra v ústavě proto, aby vláda mohla mít amnestii nejen připravenou, ale aby zároveň posoudila její dopady. Což je v kompetenci úředníků ministerstva spravedlnosti. Dále Rychetský uvedl: *"Informace, že premiér je povinen amnestii podepsat, je výsledkem bohužel nekvalifikovaných rad, které naši nejvyšší ústavní činitelé obdrželi."* uvedl předseda Ústavního soudu. Na výroky Rychetského zareagoval Klausův tajemník Jakl, který prohlásil: *"Nikde, nikdy, nikdo předem neověřuje, koho konkrétně se amnestie týká."*¹¹⁸

Jak tedy sám Klaus odůvodňuje amnestii? Jako hlavní důvod amnestie *"vedl snahu o projevení určité velkorysosti, o poskytnutí druhé šance pro amnestované, a to u příležitosti významného výročí České republiky."* Vnímá ji jako určitý *"akt smíření a také vzkaz celé společnosti."* V publikaci *Spor o amnestii* pokračuje v odůvodnění svého rozhodnutí: *"...příliš dlouhé trvání některých trestních stíhání, přehnaná kriminalizace některých jednání (např. neplacení výživného), nadužívání trestu odnětí svobody, přeplněné věznice."*¹¹⁹ K abolici se vyjadřuje Klaus prostřednictvím judikatury českého Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva v souvislosti s právem na spravedlivý proces. Jelikož se Klausovi zdál tento časový úsek krátký, sám se rozhodl vložit do textu amnestie číslo 8. *"K číslu 8 jsem se dostal během porady s odborníky."*¹²⁰

Na druhou stranu média přinášela i takové informace, že se někteří členové vlády dokonce zcela distancovali od amnestie. Přitom znění amnestie ve vládě nebylo vůbec projednáváno. Podle platné ústavy je však zřejmé, že v rámci kontrasignace rozhodnutí podepisuje premiér a odpovídá vláda. Kromě nutnosti kontrasignace ústava blíže neupřesňuje proces přijímání amnestie.

Na nespokojenost s amnestií skupina senátorů poukázala podáním návrhu na zrušení druhého článku prezidentské amnestie. Dne 5. března 2013 však Ústavní soud České republiky oznámil, že k přezkoumávání amnestie nemá kompetenci. Verdikt byl přijat

¹¹⁸ Jakl napadl Rychetského: Sám jsi diletant, kecáš jen hlouposti! *Eurozprávy.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/63138-jakl-napadl-rychetskeho-sam-jsi-diletant-kecas-jen-hlouposti/>

¹¹⁹ SPOR O AMNESTII. Publikace č. 1/2013. Praha: Institut Václava Klause a Centrum pro ekonomiku a politiku, 2013, s. 15.

¹²⁰ Tamtéž, s. 17.

většinou hlasů. Minoritní stanovisko zaujali předseda soudu Pavel Rychetský a soudci Ivana Janů a Vojen Güttler.¹²¹

Ministr spravedlnosti Pavel Blažek ještě k rozhodnutí o amnestii doplnil, že se týkala zejména trestných činů, jako je maření výkonu úředního rozhodnutí, neplacení výživného či drobných majetkových deliktů. Netýkala se tedy závažné násilné trestné činnosti. Sám ministr amnestii uvítal, neboť se podle něj týká zejména trestných činů, na které by se měly uplatňovat spíše alternativní tresty. Generální ředitel vězeňské služby Petr Dohnal rovněž uvedl, že vzhledem k situaci v českém vězeňství prezidentovo rozhodnutí uvítal.¹²²

Ministr spravedlnosti Blažek se dále vyjádřil k amnestii jako zástupce vlády. K diskutované kontrasignaci premiéra uvedl, že v našich ústavních podmínkách na základě ústavních zvyklostí se kontrasignace dlouhodobě uplatňovala tak, že předseda vlády formálně ověřoval právní správnost neboli mohl odmítnout kontrasignaci. Což se stalo v podstatě jednou za fungování této ústavy, pokud akt prezidenta považoval v rozporu s ústavou či zákony nebo považoval takový akt za fakticky nemožný. Tím dochází k situacím, kdy ten, kdo kontrasignuje, politicky nesouhlasí s tím, co kontrasignuje. Přesto kontrasignuje, pokud dospěje k tomu, že je rozhodnutí ústavní a zákonné. A právě v tomto ohledu považuje Blažek rozhodnutí prezidenta republiky za ústavní a zákonné. Dále však považuje za naprosto legitimní diskusi o tom, jestli je toto rozhodnutí rozumné, správné, vhodné apod.¹²³

Závěrem je ještě zapotřebí upřesnit institut amnestie. Tuto problematiku objasňuje např. Jan Musil, soudce Ústavního soudu následovně: Jde o institut, který se týká ústavního práva a trestního práva. Týká se ale i kriminologie, penologie, filozofie, etiky, nepochybně i náboženství. Základní stav institutu amnestie vyjadřuje rčením, že milost a amnestie je něco jako enfant terrible, zlobivé dítě pro tento obor trestního práva. Z čehož Musil usuzuje, že trestní právo by se bez těchto institutů zcela obešlo. Což znamená, že by nijak neohrozilo funkčnost tohoto oboru, kdyby nebyly vyhlašovány amnestie ani milosti. Milost

¹²¹ Amnestie platí, Ústavní soud se jí odmítl zabývat. Proti verdiktu byl Rychetský. *Lidovky.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ustavni-soud-odmitnul-vydat-predbezna-opatreni-na-amnestie-i-restituce-1a3-/zpravy-domov.aspx?c=A130305_131118_In_domov_khu

¹²² Eliška Wagnerová: Rozsah amnestie považují za skandální. *Deník Referendum Domov* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/14662-eliska-wagnerova-rozsah-amnestie-povazuji-za-skandalni>

¹²³ Veřejné slyšení v Senátu na téma: Novoroční amnestie 2013 – motivy, okolnosti, důsledky. *Senátor Parlamentu ČR JUDr. M. Antl* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.miroslavantl.cz/senat/74-verejne-slyseni-v-senatu-na-tema-novorocni-amnestie-2013-motivy-okolnosti-dusledky/>

a amnestie jsou totiž pro trestní právo instituty redundantní, které obsahují nesystémové znaky ve vztahu k trestnímu právu. Obsahují v sobě riziko určitého ohrožení celého systému. Hlavní smysl těchto institutů milosti a amnestie řada autorů vykládá jinak, např. jako pojistný ventil práva nebo jako nutný korektiv trestního práva. Smysl je rovněž spatřován v odstraňování možných justičních chyb a omylů. Dále by, zejména amnestie, měla zohledňovat zcela mimořádné okolnosti, které mohou nastat po pravomocném odsouzení (např. těžká nemoc odsouzeného). Vychází se však z konceptu trestání, která přes řadu teorií zpravidla zahrnuje myšlenku tzv. relativní teorie trestu. Což znamená, že se trestá, aby nebylo páčáno zlo, a trest má plnit společensky prospěšný účel. Má tedy odrazovat potenciální pachatele od záměru páchat trestný čin, ale i určitým způsobem vychovávat. Jde tedy o myšlenku generální prevence. Amnestie však snižují onen odstrašující účinek, a to zejména za situace, kdy se stávají velmi frekventovaným institutem (např. se vyhláší příliš často nebo zasahují velké skupiny deliktů). Z praxe je známé, že před každým státním jubileem, různými státními svátky nebo významnými událostmi (jako např. výměna prezidentů) vězni ve věznicích šíří masovou psychózu o vyhlášení amnestie, se kterou se počítá. Což svědčí o tom, že amnestii vězni vnímají jako určitý nárok. A právě proto amnestii kriminologové a právníci v oblasti trestního práva považují za institut, který odbourává odstrašující efekt.¹²⁴

Současný prezident Miloš Zeman svoji pravomoc v udílení milostí převedl na ministerstvo spravedlnosti, jelikož toto právo považuje za "zbytečně monarchistický prvek" v Ústavě. Výjimku tvoří případy, ve kterých lidé žádají o osvobození z humanitárních důvodů, např. pokud trpí nevyléčitelnou chorobou. Zde půjde o individuální případy. Počátkem října 2012 vstoupil v platnost ústavní dodatek, který pravomoc hlavy státu rozhodnout o zastavení trestního stíhání podmínil kontrasignací ze strany premiéra nebo jím pověřeného člena vlády. Návrh ČSSD, aby kontrasignace byla nutná i v případech odpuštění, zmírnění či zahlazení trestu, nestačila Sněmovna před svým rozpuštěním schválit.¹²⁵

¹²⁴ Veřejné slyšení v Senátu na téma: Novoroční amnestie 2013 – motivy, okolnosti, důsledky. *Senátor Parlamentu ČR JUDr. M. Antl* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.miroslavantl.cz/senat/74-verejne-slyseni-v-senatu-na-tema-novorocni-amnestie-2013-motivy-okolnosti-dusledky/>

¹²⁵ Zeman dal ruce pryč od amnestie. Milosti bude udělovat ministerstvo spravedlnosti. *Tn.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/zpravy/domaci/zeman-dal-ruce-pryc-od-amnestie-milosti-bude-udelovat-ministerstvo-spravedlnosti.html>

8 KOMPARACE – UDĚLOVÁNÍ AMNESTIE VE STÁTECH SOUSEDÍCÍCH S ČR

Amnestie Slovenska

Slovenská republika disponuje obdobnou právní úpravou u amnestie jako ČR. Na základě ústavního zákona prezident republiky „*odpúšťa a zmierňuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní a zahládza odsúdenie formou individuálnej milosti, alebo amnestie.*“ Amnestie může mít podobu agraciace a rehabilitace (abolice byla v roce 2001 zrušena). U rozhodnutí o amnestii se vyžaduje spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného ministra. Amnestii v oblasti přestupků upravuje Ústava SR a je v pravomoci Vlády SR. Procesní stránka udělování amnestie (a milosti) je upravena zákonem (zákon č. 301/2005 Z. z. - Trestný poriadok). Poslední amnestie byla udělena 2. ledna 2013 prezidentem Ivanem Gašparovičem. Propuštěných vězňů v roce 2013 při amnestii bylo 753. Mezi veřejností tato amnestie vážnější diskuze nevyvolala (na rozdíl např. od tzv. Mečiarových amnestií v roce 1998).¹²⁶ Při rozhodnutí o amnestii je povinná kontrasignace premiéra nebo ministra.

Rozhodnutí prezidenta Slovenské republiky z **2. ledna 2013**¹²⁷ o amnestii bylo vyhlášeno u příležitosti 20. výročí vzniku samostatné Slovenské republiky na základě práva daného ústavou.

Agraciace se týká trestů podmíněčně odložených, nevykonaných trestů odnětí svobody ve výměře do 18 měsíců, u mladistvých nebo pachatelů zařazených do ústavního léčení s výkonem trestu s minimálním stupněm ostrahy anebo nevykonané zbytky těchto trestů odnětí svobody. Na prominutí těchto trestů se vztahuje účinek, že se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzený.

Dále se prominutí týká trestů vyhoštění uložené před 1. srpnem 2004 osobám, které jsou v současnosti občany jiného členského státu Evropské unie nebo občany smluvního státu Dohody o Evropském hospodářském prostoru. Na tyto tresty se vztahuje účinek, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzený.

¹²⁶ PEAKE, K. Důvodová zpráva. [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCcQFjAAOAO&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D80894&ei=0QcbU6mIC8OUhQfkjIDwAQ&usg=AFQjCNGbde6MzM3hWwKErW9We_JhH2M3sg

¹²⁷ Rozhodnutí prezidenta Slovenské republiky z 2. ledna 2013 č. 1/2013 Sb.

Dále se prominutí týkalo nevykonaných trestů odnětí svobody za vojenské trestné činy spáchané vojáky v rámci povinné základní vojenské služby nebo v povinné náhradní vojenské službě, kromě osob odsouzených za trestné činy porušování práv a chráněných zájmů vojáků nebo nevykonané jejich zbytky trestů. Na tyto tresty se vztahoval účinek, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzený.

Amnestie se nevztahovala na trestné činy s následkem smrti, těžké újmy na zdraví nebo škody velkého rozsahu, na trestný čin zanedbání povinné výživy, ohrožování mravné výchovy mládeže, šíření toxikománie, podávání alkoholických nápojů mládeži, na trestné činy ohrožení pod vlivem návykové látky a opilství, na osoby, které byli v posledních deseti letech odsouzeni za úmyslný trestný čin, na tresty úhrnné a souhrnné pro vyjmenované trestné činy nebo vyjmenované osoby, na které se nevztahovalo.

Osobám, na které se vyjmenované důvody rozhodnutí nevztahovalo, byly odpuštěny nevykonané tresty odnětí svobody nebo nevykonané zbytky trestů odnětí svobody za trestné činy s následkem smrti, těžké újmy na zdraví nebo škody velkého rozsahu, pokud šlo o osoby, které trpěly nevléčitelnou životu nebezpečnou chorobou, osoby starší 65 let s výměrou trestu do 18 měsíců, těhotné ženy s výměrou trestu do 18 měsíců a staraly se zároveň ještě minimálně o jedno dítě mladší 15 let, kromě osob odsouzených za trestné činy zanedbání povinné výživy, ohrožování mravné výchovy mládeže, šíření toxikománie, podávání alkoholických nápojů mládeži a týrání blízké osoby a svěřené osoby, osamělé ženy nebo osamělé muže pečující minimálně o dvě děti mladší 15 let i když už byli v posledních deseti letech odsouzeni na trest odnětí svobody za úmyslný trestný čin, jehož výkon nebyl odložený a jeho výměra nepřevyšovala 18 měsíců, kromě osob odsouzených za trestné činy zanedbání povinné výživy, ohrožování mravní výchovy mládeže, šíření toxikománie a podávání alkoholických nápojů mládeži a týrání blízké osoby a svěřené osoby.

Podepsal Ivan Gašparovič (prezident Slovenské republiky) a Tomáš Borec (ministr spravdnosti Slovenské republiky).¹²⁸

¹²⁸ Amnestie. *Kancelář prezidenta Slovenské republiky* [online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <https://www.prezident.sk/?amnestie>

Amnestie v Polsku

Amnestii v Polsku vyhláší polský parlament prostřednictvím tzv. aktů amnestie (zákonů), které současně stanoví podmínky konkrétní amnestie. Polský prezident má právo udělovat milost, jejíž základ je dán polskou ústavou a dále trestním řádem. Ústava definuje, že milost nelze udělit osobám, které byly odsouzeny Státním tribunálem (jedná se o obžalobu prezidenta republiky, předsedy vlády, členů vlády, prezidenta národní banky, prezidenta NKÚ, členů Národní rady pro rozhlasové a televizní vysílání, ministrů nebo vrchního velitele ozbrojených sil, kteří mohou být odsouzeni Státním tribunálem za porušení ústavy nebo zákona v době výkonu funkce). Poslední amnestie vyhlášená polským parlamentem byla v roce 1989. V Polsku chybí zákon, který by obecně upravoval podmínky pro vyhlášení amnestie. Vždy jsou proto specifikovány v konkrétním zákoně. Poslední rozsáhlé amnestie v Polsku (v letech 1984, 1986 a 1989) znamenaly propuštění více než 50 000 vězňů. Od poslední amnestie, která představovala velké vzpoury vězňů nezařazených do amnestie (především recidivisté), se polští politici zdráhají k dalším amnestiím přistoupit.¹²⁹

V důsledku přeplněných věznic byly kolem roku 2010 přijaty předpisy v rámci trestního práva, které měly danou situaci řešit. Jednalo se o „částečnou amnestii“. Nová úprava vede u stanovených trestů (a trestních sazeb) k možnosti dřívějšího podmíněného propouštění z výkonu trestu odnětí svobody za předem stanovených podmínek, jako je např. dobré chování odsouzeného. Dalším bodem této „částečné amnestie“ je zavedení častějšího využívání podmíněného odložení výkonu trestu odnětí svobody i odložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Přitom při obou druhích odložení je vykonáván kurátorský dozor. U veřejnosti se vžil pro uvedenou změnu právních předpisů pojem „tiché amnestie.“ Jedná se o odklady, přerušení výkonu trestu nebo předčasná propuštění na svobodu. Nejsou tedy skutečnými amnestiemi.¹³⁰

¹²⁹ PEAKE, K. Důvodová zpráva. [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCcQFjAAOAo&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D80894&ei=0QcbU6mIC8OUhQfkjIDwAQ&usg=AFQjCNGbde6MzM3hWwKErW9We_JhH2M3sg

¹³⁰ Tamtéž.

Při amnestii v roce 1989 byli nejprve omilostněni političtí vězni. Koncem téhož roku amnestie změnila trest smrti na 25 let vězení.¹³¹ Sám Kaczyński tento krok po 25. letech okomentoval za chybu. Silný vliv na tomto rozhodnutí měl fakt, že vlivní lidé a poslanci se během pobytu ve vězení identifikovali s vězni a sdíleli se s nimi. *"Před 25 lety vyhrála ideologie, která se zaměřuje nikoli na oběti, ale pouze na zločince"* - řekl Kaczyński.¹³²

Příkladem "tiché amnestie" je např. malá amnestie ze dne 7. prosince 2013, která se týkala agraciace. Prominutí trestu se dotýkalo lidí z Malopolska a dvou věznic ve Swietokrzyskie. Převážně se jednalo o drobné zločince - za 6 druhů trestných činů včetně řízení pod vlivem alkoholu a krádeže jízdních kol. Maximální snížení trestu bylo na 30 dní zadržení.¹³³

Amnestie v Německu

V Německé spolkové republice je k vyhlášení amnestie potřeba přijmout ve Spolkovém sněmu v rámci federálního práva zákon. Prezident má pouze právo udělovat milost jednotlivcům, amnestijní pravomoc nemá. Amnestie je obecně v Německu považována za problém, zejména díky zkušenostem z let 1949 a 1954 (mnoho amnestovaných bylo podezřelých z nacistických zločinů). Amnestijní právo patří do působnosti parlamentu. Federální (spolkové) amnestie se v Německu od 60. - 70. let neuplatňují. Spolkové země pravidelně vyhláší (kromě Bavorska a Saska) tzv. vánoční částečné amnestie v rámci svých pravomocí (tzv. Begnadigung). Tato amnestie je vyloučena u trestů za určité trestné činy (jako např. za vraždy, sexuální a násilné trestné činy, apod.). Právo amnestie má v těchto případech buď předseda vlády, nebo jiný příslušný zemský orgán (obvykle ministerstvo spravedlnosti). Zpravidla tyto částečné amnestie zahrnují pouze agraciační zkrácení trestu, který by jinak měl skončit do konce roku (obvykle o několik týdnů). Souhrnně ve všech spolkových zemích bývá touto amnestií předčasně propuštěno každý

¹³¹ Amnestie jsou obvyklé spíše na Východě. Důvodem jsou přeplněné věznice i špatná pověst. *IHned. cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-59064360-amnestie-jsou-obvykle-spise-na-vychode-duvodem-jsou-preplnene-veznice-i-spatna-povest>

¹³² Kaczyński amnestie před 25 lety: "Neuvěřitelné hloupost útok", "tam byl hluboký pád z myšlenky. *Gazeta.pl* [online]. 2014 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15430466,Kaczyński_o_amnestii_sprzed_25_lat___Nieprawdopodobny.html&usg=ALkJrhgiTMQuwF_rhFXC-1XUL7LZdIYIFA

¹³³ PALUCH, M. "Amnesty International" v Malopolska. 83 vězňů přišel na svobodu, většinou opilí cyklisté. *Gazeta Krakowska* [online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.gazetakrakowska.pl/artukul/1040417,amnestia-w-malopolsce-83-wiezniow-wyszlo-na-wolnosc-glownie-pijani-rowerzysci,id.t.html%3Fcookie%3D1&usg=ALkJrhjluuxLTag08FeC33cyIDepkreBIw>

rok kolem 2000 vězňů. Nejvstřednější bývá Severní Porýní – Vestfálsko, kde se propouští každý rok okolo 800 vězňů.¹³⁴

Právo milosti ve Spolkové republice Německo lze uplatnit na úrovni federální (zpravidla prezidentem, který může toto právo delegovat na jiný orgán - kancléře či ministra spravedlnosti) a na úrovni jednotlivých států. Do federálních milostí spadají obecně trestné činy ohrožující celou federaci, tj. trestné činy, k nimž mají ústavní pravomoc spolkové soudy. Toto právo nezahrnuje aboliční oprávnění, rozhodnutí musí být kontrasignováno a k účinnosti tohoto opatření či nařízení spolkového prezidenta je zapotřebí spolupodpisu spolkového kancléře nebo příslušného spolkového ministra. Právo milostí na úrovni jednotlivých států mají jednotlivé spolkové země zakotveno ve svých ústavách v rámci svých pravomocí. Působnost se vztahuje v zásadě na trestné činy, které se podle ústavy v první instanci projednávají u zemských soudů. Podrobnosti upravuje tzv. Gnadeordnung (nařízení příslušného orgánu), kterým obvykle deleguje příslušný orgán administrativní přípravu milostí na konkrétní úřady.¹³⁵

K vyhlášení amnestie je tedy potřeba přijmout ve Spolkovém sněmu zákon. Prezident disponuje pouze právem udělovat milost jednotlivcům.¹³⁶

Amnestie v Rakousku

Rakouský prezident má právo udělovat pouze individuální milosti na základě Rakouské ústavy. Dále má právo zmírnit a změnit soudem uložené tresty, zrušit tresty a jejich právní následky a zastavit trestní řízení u trestných činů. Amnestie může být vyhlášena pouze zákonem Národní rady. Důvody amnestie bývají obecně významné příležitosti (jubilea, ekonomické či státotvorné události, apod.).¹³⁷

¹³⁴ PEAKE, K. Důvodová zpráva. [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCcQFjAAOAo&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D80894&ei=0QcbU6mIC8OUhQfkjIDwAQ&usg=AFQjCNGbde6MzM3hWwKErW9We_JhH2M3sg

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Amnestie jsou obvyklé spíše na Východě. Důvodem jsou přeplněné věznice i špatná pověst. *IHned.cz*[online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-59064360-amnestie-jsou-obvykle-spise-na-vychode-duvodem-jsou-preplnene-veznice-i-spatna-povest>

¹³⁷ PEAKE, K. Důvodová zpráva. [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCcQFjAAOAo&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D80894&ei=0QcbU6mIC8OUhQfkjIDwAQ&usg=AFQjCNGbde6MzM3hWwKErW9We_JhH2M3sg

Amnestie se dělí na generální amnestie a na částečné vánoční amnestie (obdobné německým). Generální amnestie se v Rakousku od roku 1955 vyhláší pravidelně, což je určitou unikátností oproti ostatním právním úpravám. Generální amnestie bývají vyhlášovány jednou za 10 let k výročí republiky, která vznikla právě v roce 1955. Tyto amnestie proběhly v letech: 1955, 1957, 1965, 1975, 1985 a 1995. V roce 2005 se také předpokládala, ale nebyla vládou vyhlášena. Částečné vánoční amnestie se vyhláší v duchu křesťanské tradice, téměř každý rok před Vánocemi. Jejich rozsah bývá velmi omezený. Podle rakouských průzkumů se v průměru každoroční rakouská amnestie týká zmírnění či propuštění třech až čtyř stovek vězňů.¹³⁸

Amnestie v Maďarsku

Maďarský prezident má právo udělovat pouze individuální milosti. Udělení prezidentské milosti je však podmíněno souhlasem jiného ústavního orgánu, např. vlády nebo jejího pověřeného člena.

Jedním z příkladů maďarské amnestie je vládou vyhlášená daňová amnestie, která požadovala zaplatit pouze desetiprocentní daň. Důvodem pro její vyhlášení byla třetí pozice ve vnesení peněz ze země do daňových rájů za poslední zhruba tři desetiletí. Takto vnesené peníze představují přibližně dvojnásobek maďarského státního dluhu. Aby vláda docílila peněz zpět a dostala je pod kontrolu, vyhlásila v roce 2011 amnestii: *"Ten, kdo přiveze tyto nezdaněné a nekontrolované peníze zpět do Maďarska, zaplatí pouze 10% daň a nebude stíhán za daňový podvod."* Odezva byla mizivá. Daňová amnestie pro tyto takzvané offshore-majetky platila pouze do roku 2012. Hlavním důvodem, proč se nedaří do Maďarska vrátit víc peněz z daňových rájů, je považována chybějící důvěra ve vládní politiku a stabilitu maďarského daňového systému. Navíc jsou ve vládní amnestii i jiné nejistoty: Např., když soukromá osoba má peníze v zahraniční firmě, nejedná se o trestný čin. Pokud však z této firmy bere dividendu, kterou v daňovém přiznání neuvádí, to už trestné je.¹³⁹

¹³⁸ PEAKE, K. Důvodová zpráva. [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCcQFjAAOAO&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D80894&ei=0QcbU6mIC8OUhQfkjIDwAQ&usg=AFQjCNGbde6MzM3hWwKErW9We_JhH2M3sg

¹³⁹ Ani amnestie nepomohla Maďarsku k získání miliard z daňových rájů. *Rozhlas.cz* [online]. 2012 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevrobe/_zprava/ani-amnestie-nepomohla-madarsku-k-ziskani-miliard-z-danovych-raj-u-1095926

9 VLIV AMNESTIE NA SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ

Na postupný návrat odsouzených do společnosti se podílí řada odborníků již ve věznicích. Dokonce i sám vězeň se připravuje na myšlenku návratu, jak a kdo mu pomůže v jeho resocializaci. Vězňové se edukují, aby se nestaly "pouhými" pasivními příjemci sociálních dávek a nezůstaly dlouhodobě v roli uchazeče o zaměstnání. Mladí vězňové vyžadují aktivitu na rozdíl od recidivistů, pro něž je pasivní jednání již zažitým vzorcem. A právě zde tkví důležitost role vychovatele ve věznicích. Aby se vězňové ztotožnily s trestem jako výchovným prostředkem za svoje protiprávní jednání a nikoliv si trest "pouze" odseděli v izolaci od společnosti. K tomu je zapotřebí zpravidla půlroční práce, aby byl vězeň dostatečně připraven k návratu a zvýšily se jeho šance na začlenění. Jenomže v případě neočekávané amnestie je rázem všechno jinak. Mnoho vězňů najednou, bez dlouhodobé a komplexní přípravy je propuštěno na svobodu. Nemají ani dohled Probační a mediační služby. Jsou odkázáni sami na sebe a naučenou pomoc státu. Mnohdy se potýkají s nevyřešenou minulostí, která se sama nevyřešila. Najednou řeší existenční problémy jako, kde budou bydlet, za co budou žít apod. Ne vždy je rodina přijme zpět a postará se o ně. Navíc roční období udělení amnestie není příliš šťastně zvolené, je stále zima a nepříznivé počasí. A pak tu je pohled společnosti, která amnestii vnímá negativně. Veřejné mínění prostřednictvím médií poukazuje na vzrůstající počet protiprávního jednání právě ze strany amnestovaných.

Dochází ke zvýšenému napětí v celé společnosti. Lidé se oprávněně obávají, že přijdou o odškodnění. Mnohé kriminální činy se amnestií totiž zahladí před vlastním došetřením. Z toho vyplývá, že postiženým škoda nevznikla, příp. není možno určit její výši. Postižený si pak může určit, co chce, ale soud tuto škodu nemůže soudit a posoudit, čili určit její výši.¹⁴⁰

Na protest starostové sundávají z obecních úřadů a škol prezidentův portrét. *"Václav Klaus svým rozhodnutím udělil velkorysou amnestii mezi jinými i tunelářům, korupčníkům a podvodníkům, ztratil morální právo být prezidentem slušných a poctivých lidí."*¹⁴¹

¹⁴⁰ ŠIMONOVÁ, J. Klausova amnestie a její důsledky pro společnost. *Blog.Respekt.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://janasimonova.blog.respekt.ihned.cz/c1-59070420-klausova-amnestie-a-jeji-dusledky-pro-spolecnost>

¹⁴¹ Starostové sundávají Klausův portrét. Nesouhlasí s amnestií. *Lidovky.cz* [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/sundejte-portret-prezidenta-neni-moralnim-vzorem-fsw-/zpravy-domov.aspx?c=A130107_130616_In_domov_mct#utm_source=clanek.lidovky&utm_medium=text&utm_campaign=a-souvisejici.clanky.clicks-

I když média pečlivě sledují přibývající protiprávní jednání amnestovaných, prognóza o jejich návratu zpátky do věznic se nenaplnila. Např. v Pardubickém vězení je rok po amnestii o 100 vězňů méně. Z celkového pohledu bylo k červnu 2013 amnestováno skoro šest a půl tisíce vězňů. Trest za mřížemi si před amnestií odpykávalo 23 tisíc lidí, zatímco v září 2013 se jednalo už jen něco přes 16 tisíc. V zemi tedy ubylo zhruba sedm tisíc vězňů, což v podstatě odpovídá rozsahu amnestie.¹⁴²

Srovná-li se amnestie z roku 1990 s rokem 2013, amnestie v roce 1990 byla nepoměrně rozsáhlejší, a to jak počtem propuštěných osob, tak i rozsahem počtu vztahovaných trestných činů. Zatímco v roce 1990 bylo propuštěných zhruba 23 000, v rámci novoroční amnestie 2013 se jednalo o přibližně 7 000 osob. Razantně se změnil záchytný systém. Současný systém pomoci propuštěným je kombinací státních institucí, ke kterým patří úřady práce a Probační a mediační služba. Ta např. v roce 1990 neexistovala. Jelikož poslední amnestování nejsou zatíženi podmíněnými propuštěními ani alternativními tresty, není zde ale důvod pomoci Probační a mediační služby. Hlavní břemeno pomoci tedy leží zejména na úřadech práce a následně na nestátních neziskových organizacích, které se zabývají programy prevence kriminality a službami pro sociálně vyloučené osoby. Tyto organizace v roce 1990 rovněž neexistovaly. Nově pomáhá i systém dotací z evropských sociálních fondů, které jsou určené na resocializační programy.¹⁴³ Oproti dřívějším amnestiím je stát na tyto "navrátilce" lépe připraven. Otázkou je, zda je na ně lépe připravena i veřejnost.

Veřejnost obecně akt amnestie vnímá jako frustrující s očekáváním odezvy v trestní politice. Je potřeba se pozastavit i nad nezamýšlenými důsledky amnestie. Nestačí pouhé dobré úmysly pro udělení amnestie. Ze strany odborné i laické veřejnosti jsou vnímány negativní dopady v podobě obavy z korupce. Obecně naděje na jakékoliv řešení je ohrožena. Jelikož má veřejnost sklon volit přísné tresty, je i zklamaná, že nebylo učiněno dostatečné odplaty ani potrestání. Vždyť přísný trest je považován za určitou redukci a nápravu. Lidé se pozastavují nad férovostí a morálkou. Ochota dodržovat zákon je zpochybněna, stejně je ohrožena legitimita vlády a autorit. S tím je spojena důvěra ve spravedlnost a narušen celkový pocit bezpečí. Lidé si uvědomují riziko recidivy pachatelů.

¹⁴² Rok po Klausově amnestii je vězňů v pardubickém vězení o dvě stovky méně. *IDnes.cz* [online]. 2014 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://pardubice.idnes.cz/po-amnestii-se-zase-tolik-veznu-zpet-do-pardubicke-veznice-nevratilo-1j5-/pardubice-zpravy.aspx?c=A140104_2018062_pardubice-zpravy_jah

¹⁴³ PETRUCCOVÁ, P., SLEZÁČEK, B. Budou se opakovat negativní dopady Havlovy amnestie z roku 1990? Rubikon. [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://www.rubikoncentrum.cz/download/TZ_Rubikon_Centrum.doc

Stejně i problematiku resocializace amnestovaných. Není proto pro ně dostatečně adekvátní kompenzací vyprázdnění věznic. Více vnímají medializaci nových trestných činů a vzrůstající morální paniku. Jenomže ani sami amnestovaní nejsou na propuštění připraveni. Často se euforie ze svobody rychle změnila v problematiku chybějícího sociálního zázemí, šance být zaměstnán mizí, chybí rodinné zázemí, objevují se nevyřešené dluhy. Najednou prchá motivace k úspěšnému návratu. Proto také mnohem častěji takoví to amnestovaní sáhnou opět po protiprávním jednání a vrací zpět, ke své nové jistotě, do věznic. Náhlá amnestie ani neřeší diferenciaci pachatelů podle rizikových faktorů. Soudy přitom při podmíněném propuštění zkoumají právě rizikové faktory. Pokud u osoby shledají vyšší rizika, uloží jí také povinný dohled Probační a mediační služby.

Dopady prezidentské amnestie se dotýkají celé společnosti. Vyzdvihují se negativní reakce jako že *"křiví vnímání dobra a zla, morálky a nemorálnosti."* Mnoho lidí se pozastavuje a spojuje amnestii s výsměchem a pohrdáním těmi, co nebyli omilostněni. Obávají se neúčinné právní ochrany a nespravedlnosti. Přitom si většina občanů ČR myslí, že institut udělení milosti či vyhlášení amnestie má být prezidentovi ČR zachován. Stejná většina občanů ČR si současně myslí, že takový nástroj patří do rukou člověku, který ho nezneužije proti vlastnímu národu. A u poslední amnestie vyhlášené prezidentem Klausem si většina občanů ČR myslí, že ji prezident zneužil. Otázkou je ale důvod.¹⁴⁴

Na jednu stranu tedy amnestie dává druhou šanci odsouzeným znovu se začlenit do společnosti, aniž by po nich poškození měli možnost vymáhat náhradu škody. Na druhou stranu jejich práva upřednostňuje nad právy ostatních občanů. Navíc tito ostatní občané zvýšenou měrou pociťují finanční dopady, které resocializace amnestovaných stojí. K tomu všemu neúměrně vzrůstá nedůvěra občanů v právní ochranu a dosažení spravedlnosti. Zdá se, že dlouholetá tradice udílených amnestií nestačí, aby na tento akt byla společnost dostatečně připravena.

¹⁴⁴ ŠIMONOVÁ, J. *Klausova amnestie a její důsledky pro společnost*. Blog.Respekt.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://janasimonova.blog.respekt.ihned.cz/c1-59070420-klausova-amnestie-a-jeji-dusledky-pro-spolecnost>

ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývala historickou přeměnou institutu trestu, jeho předělu z uplatňování soukromé spravedlnosti ve spravedlnost institucionální. Na jednotlivé vývojové oblasti bylo potřeba nahlížet jak z pohledu práva, tak i jeho výchovného hlediska, tedy oblasti pedagogiky.

Provedenou deskripcí jednotlivých amnestií v období 1918 až 2013 bylo z dostupných materiálů zjištěno, že v historickém vývoji udílení amnestie byla vždy abolice součástí rozhodnutí, ať již se jednalo o rozhodnutí prezidenta republiky, nebo vlády. Tradičně amnestie provázely významná výročí republiky nebo nové jmenování prezidenta do funkce krátce po jeho volbě, což se v posledních letech stalo "skoro nárokovým" institutem z řad vězňů. Poslední vyhlášená amnestie v roce 2013 byla poněkud netradičně vyhlášena na Nový rok, byť oficiálně u příležitosti 20. výročí samostatné republiky. I když novoroční amnestie již jednou proběhla v roce 1990, ale u příležitosti zvolení Václava Havla prezidentem.

Podíváme-li se na nejčastější okruh osob, na které se amnestie vztahovaly, jednalo se zpravidla o drobnější delikty se sazbou zpravidla do tří let odnětí svobody, na peněžní tresty a na podmíněčné odsouzení. Jejich výčet se společenským vývojem upravoval podle tehdejšího trendu. Dále se jednalo zpravidla o osoby staré, kde byla věková hranice rozdělena ještě podle pohlaví, těhotné ženy a ženy pečující o další dítě, jejichž věk se dobově měnil. Dále se vztahovala na osoby s nevléčitelnou chorobou.

Amnestie je institutem ústavního a trestního práva, ale dotýká se i kriminologie, penologie, filozofie, etiky nebo náboženství. Na základě práva daného ústavou může prezident ČR odpouštět a zmírňovat tresty uložené soudem a zahlazovat odsouzení. Dále má právo udělovat amnestii, k jejíž platnosti je nutný spolupodpis předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády. Za takovéto rozhodnutí odpovídá vláda. Přitom je zřejmé, že by takovéto rozhodnutí mělo být inicializováno ministerstvem spravedlnosti, jako tomu ostatně bylo již od roku 1920, kdy všechny amnestie připravovala vláda v čele s ministrem spravedlnosti. Historicky poprvé v roce 2013 byla uplatněna procedura odlišná, jelikož vláda o dané amnestii nijak nerozhodovala. Pokud se však vrátíme k základnímu stavu institutu amnestie, je něčím navíc, bez níž by se právo zcela obešlo. Nijak by funkčnost práva nebylo ohroženo, kdyby amnestie a milosti nebyly vyhlašovány. Hlavní smysl tohoto institutu je také považován různě, např. jako pojistný ventil práva, nutný korektiv trestního

práva, nebo k odstraňování možných justičních chyb a omylů. Je však potřeba si uvědomit, že by amnestie a potažmo i celý institut milosti a amnestie měl vycházet z konceptu trestání, tedy myšlenky tzv. relativní teorie trestu. Což znamená, že se trestá, aby nebylo páčáno zlo, a trest má plnit společensky prospěšný účel. Jeho základním smyslem je tedy odrazovat potenciální pachatele od záměru páchat trestný čin, ale i určitým způsobem vychovávat. Tím lze hovořit o myšlence generální prevence. Amnestie však tento odstrašující účinek mnohdy a zejména poslední dobou snižuje. Byť je vyvolán dalšími společenskými nebo čistě materiálními důvody (přeplněnými věznicemi).

Z předchozích úvah a poznatků je patrné, že stanovit obecnou charakteristiku "české amnestie" je možné za předpokladu využití velmi hrubých orientačních kritérií. Jelikož základní zaměření na okruh pachatelů se historicky vyvíjel včetně nejčastějších drobných deliktů, které zahrnovaly právě udílené amnestie. Co si však udrželo svoji tradici, bylo vyhlášení amnestie vždy společně s agraciací (kromě jediné výjimky v roce 1990 zaměřené na zbraně a střelivo) a abolicí na trestné činy. Komparací s ostatními státy, např. se Slovenskem, které bylo dlouhá léta součástí společné republiky, není všude abolicie automatickou součástí hromadné amnestie. Naopak. ČR si tímto udržuje jedinečnou pozici, která se stala již dlouholetou tradicí při udílení amnestie. Přesto poslední znění amnestie a zejména její aboliční část vyvolala vlnu nevole. Ústavní soud při navrhovaném přezkumu však narazil na nekompetentnost. Proto raději současný prezident Miloš Zeman svoji pravomoc v udílení milostí převedl na ministerstvo spravedlnosti a ponechal si pouze možnost řešit osvobození z humanitárních důvodů, např. při nevléčitelné nemoci. Tím určitým způsobem opět zvýšil morální kredit prezidenta.

Poslední amnestie vyhlášená prezidentem Václavem Klausem v roce 2013, byť oficiálně v pokračování tradičních hodnot, byla v mnoha ohledech zcela odlišná. Již její novoroční vyhlášení na konci Klausova volebního období a příprava bez zapojení vlády nebo ministerstva spravedlnosti vzbuzují určité pochybnosti o důvěryhodnosti samotného aktu. Přesto sám Klaus několikrát prohlásil, že by v tomto znění amnestii vyhlásil znovu. Což potvrzuje skutečnost, že si je jejích dopadů vědom. Z hlediska pozitivního výchovného působení amnestie na společnost však nelze hovořit. Vyvolaná vlna negativních reakcí veřejnosti (viz např. sundávání prezidentského obrazu na úřadech) nebo ostrá kritika politických a dalších osobností, nevzbuzuje dojem souhlasného smýšlení ani snahy pochopit adekvátnost a rozsah amnestie. Získáním odpovědí na stanovené otázky se tak podařilo vytyčený cíl práce splnit.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

AUGUSTIN, A. *Vyznání*. 5. vyd. Praha: Kalich, 2006, 565 s. ISBN 80-7017-027-1.

FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3., rozš. vyd. Praha: Rybka, 2007, 543 s. ISBN 978-80-86182-91-9.

FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000, 427 s. ISBN 80-86019-96-9.

FRÝDEK, M. *Římské právo pro bakaláře*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 188 s. ISBN 978-80-210-5002-0.

HÁCHA E. *Slovník veřejného práva československého*. Svazek I. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, 871 s. ISBN 80-902752-5-7.

HÁJEK, M. *Úvod – spravedlnost a nespravedlnost jako předmět sociologického zkoumání*. In: HÁJEK, M. a kol. *Praktiky ne/spravedlnosti: pojmy, slova, diskurzy*. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2007, 249 s. ISBN 978-80-7378-035-7.

HART, H. L. A. a kol. *Pojem práva*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2010, 312 s. ISBN 978-80-7260-239-1.

HEJZLAR, S. *Svědectví o světle*. 1. vyd. Benešov: EMAN, 2006, 391 s. ISBN 80-86211-50-9.

HENDRYCH, D. a kol. *Právníký slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

KANDERT, J. *Náboženské systémy: člověk náboženský a jak mu porozumět*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010, 200 s. ISBN 978-80-247-3166-7.

KLÍMA, J. *Zákoník Chammurapiho*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, 35 s.

KLÍMA, J. *Zákony Chammurapiho*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1954, 215 s.

KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, B. a kol. *Indický buddhismus*. In: KNOTKOVÁ - ČAPKOVÁ, B. a kol. *Základy asijských náboženství. 1. díl: Judaismus, islám, hinduismus*,

džinismus, buddhismus, sikhismus, pársismus. Praha: Karolinum, 2004, 269 s. ISBN 80-246-0832-4.

Kolektiv autorů. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl VI. Praha: Československý kompas, 1932, 1132 s.

KUBÍČKOVÁ, P., KMĚTÍK, I. *Penologie*. Karviná: SOŠ OOM, 2011, 130 s.

KUCHTA, J., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s. ISBN 80-7179-813-4.

LYONS, L. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*. 1. vyd. Praha: Svojtka & Co., 2004, 190 s. ISBN 80-7352-021-4.

MAREČKOVÁ, M. *České právní a ústavní dějiny: stručný přehled a dokumenty*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 449 s. ISBN 80-244-1502-X.

MAREČKOVÁ, L. *Milosti: ohnisko lidství v trestním právu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007, 368 s. ISBN 978-80-200-1537-2.

MONATOVÁ, L. *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*. 2. rozš. vyd. Brno: Paido, 1998, 85 s. ISBN 80-85931-60-5.

RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 361 s. ISBN 80-85605-89-9.

SADEK, V. a kol. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 59 s. ISBN 80-04-25998-7.

SCHELLE, K. a kol. *České a československé právní dějiny: pracovní sešit*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 99 s. ISBN 80-210-3834-9.

SLÁDEK J. a kol. *Témata – Všeobecný přehled, Příjímací zkoušky na VŠ*, Praha: Fragment, 2011, 472 s. ISBN 978-80-253-1577-4

SLÁMA, M. *Příběhy spravedlnosti: uvedení do základních témat*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 96 s. ISBN 80-86432-70-X.

SOBOTA, E. a kol. *Československý prezident republiky: státoprávní instituce a její život*. Praha: Orbis, 1934, 452 s.

SPIEGEL, P. *Kdo jsou Židé?*. 1. vyd. Brno: Společnost Barrister & Principal, 2007, 228 s. ISBN 978-80-87029-07-7.

SPOR O AMNESTII. Publikace č. 1/2013. Praha: Institut Václava Klause a Centrum pro ekonomiku a politiku, 2013, 127 s. ISBN 978-80-87460-13-9.

VÁNĚ, J. *Proměny spravedlnosti: pokus o typologii*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 174 s. ISBN 978-80-7380-053-6.

VANTUCH, P. *Trestní zákoník s komentářem: komentář k zákonu č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů: informace z judikatury: k 1. 8. 2011*. 1. vyd. Olomouc: ANAG, 2011, 1367 s. ISBN 978-80-7263-677-8.

VLAS, R. M. *Talmud, zdroj nenávisti*. Praha: Zádruha, 1939, 88 s.

Periodika

POLISH, D. *Judaismus a nejvyšší trest*. In: Maskil. roč. 6, č. 3. Praha: Bejt Simcha, 2006.

TASCHNER, K. *Právo a spravedlnost Boží a lidská*. In: Bratrská rodina, Časopis Církve bratrské. roč. 35, č. 6-7. Praha: Evangelické nakladatelství. 2003, ISSN 0862-0687.

Elektronické zdroje

Amnestie. Iuridictum.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Amnestie>

Amnestie jsou obvyklé spíše na Východě. Důvodem jsou přeplněné věznice i špatná pověst. IHned.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-59064360-amnestie-jsou-obvykle-spise-na-vychode-duvodem-jsou-preplnene-veznice-i-spatna-povest>

Amnestie. Kancelář prezidenta Slovenské republiky [online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <https://www.prezident.sk/?amnestie>

Amnestie platí, Ústavní soud se jí odmítl zabývat. Proti verdiktu byl Rychetský. Lidovky.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ustavni-soud-odmitnul-vydat-predbezna-opatreni-na-amnestie-i-restituce-1a3-/zpravy-domov.aspx?c=A130305_131118_ln_domov_khu

Ani amnestie nepomohla Maďarsku k získání miliard z daňových rájů. Rozhlas.cz [online]. 2012 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevrole/_zprava/ani-amnestie-nepomohla-madarsku-k-ziskani-miliard-z-danovych-rajju--1095926

BULSARA, S. J. Zákony starověkých Peršanů. Dějiny Iránu [online]. 1937 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://www.iranchamber.com/history/articles/ancient_persians_laws3.php

WAGNEROVÁ, E. Rozsah amnestie považují za skandální. Deník Referendum Domov [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/14662-eliska-wagnerova-rozsah-amnestie-povazuji-za-skandalni>

CHAMMURAPI. ŽivotopisyOnline.cz [online]. 2014 [cit. 2014-02-16]. Dostupné z: <http://zivotopisyonline.cz/chammurapi-vladl-asi-1792-pr-n-1-1750-pr-n-1-nejvetsi-z-babylonanu/>.

Islám a muslimové. Al-Islam.cz [online]. 2009 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://al-islam.cz/uvodni-charakteristika-islam/islam-a-muslimove-zakladni-pojmy.html>

Jakl napadl Rychetského: Sám jsi diletant, kecáš jen hlouposti! Eurozprávy.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/63138-jakl-napadl-rychetskeho-sam-jsi-diletant-kecas-jen-hlouposti/>

Kaczynski amnestie před 25 lety: "Neuvěřitelné hloupost útok", "tam byl hluboký pád z myšlenky. Gazeta.pl [online]. 2014 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114871,15430466,Kaczynski_o_amnestii_sprzed_25_lat___Nieprawdopodobny.html&usg=ALkJrhgiTMQuwF_rhFXC-1XUL7LZdIYIFA

KULDOVÁ, T. Hindové v diaspoře: Konceptuální proměny v pojetí Hinduismu. Antropoweb [online]. 2006 [cit. 2014-01-15]. Dostupné z: http://antropologie.zcu.cz/webzin/achive_old/webzin_3_2006/02_kuldova.pdf

LÁDKOVÁ, L. Mezopotámie [online]. 1994 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://natura.baf.cz/natura/2002/8/20020802.html>

Naléhavá interpelace. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. 1928 [cit. 2014-03-05]. Dostupné z: http://psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t1961_00.htm

PALUCH, M. "Amnesty International" v Malopolska. 83 vězňů přišel na svobodu, většinou opilí cyklisté. Gazeta Krakowska [online]. 2013 [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <http://www.gazetakrakowska.pl/artukul/1040417,amnestia-w-malopolsce-83-wiezniow-wyszlo-na-wolnosc-glownie-pijani-rowerzysci,id,t.html%3Fcookie%3D1&usg=ALkJrhjluuxLTag08FeC33cyIDEpkreBIw>

PEAKE, K. Důvodová zpráva. [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CCcQFjA>

AOAo&url=http%3A%2F%2Fwww.psp.cz%2Fsqw%2Ftext%2Forig2.sqw%3Fidd%3D80894&ei=0QcbU6mIC8OUhQfkjIDwAQ&usg=AFQjCNGbde6MzM3hWwKerW9We_JhH2M3sg

PETRUCCOVÁ, P.; SLEZÁČEK, B. Budou se opakovat negativní dopady Havlovy amnestie z roku 1990? Rubikon. [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://www.rubikoncentrum.cz/download/TZ_Rubikon_Centrum.doc

POKORNÁ, J. Krvavý právní systém středověku. MZone [online]. 2012 [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: <http://www.mzone.cz/clanek/krvavy-pravni-system-stredoveku/>

Poslání. Federace židovských obcí v ČR. [online]. 2010 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://www.fzo.cz/judaismus/historie/>

Questiones Disputatae de Veritate TRUTH by Thomas Aquinas [online]. nezjištěno [cit. 2014-01-16]. Dostupné z: <http://dhspriority.org/thomas/QDdeVer.htm>

Rehabilitace Iuridictum.cz [online]. 2009 [cit. 2014-03-04]. Dostupné z: <http://iuridictum.pecina.cz/w/Rehabilitace>

Rok po Klausově amnestii je vězňů v pardubickém vězení o dvě stovky méně. IDnes.cz [online]. 2014 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://pardubice.idnes.cz/po-amnestii-se-zase-tolik-veznu-zpet-do-pardubicke-veznice-nevratilo-1j5-/pardubice-zpravy.aspx?c=A140104_2018062_pardubice-zpravy_jah

Římské právo. Iuridictum [online]. 2010 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: http://iuridictum.pecina.cz/w/%C5%98%C3%ADmsk%C3%A9_pr%C3%A1vo#Trestn.C3.AD_pr.C3.A1v

Starostové sundávají Klausův portrét. Nesouhlasí s amnestií. Lidovky.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/sundejte-portret-prezidenta-neni-moralnim-vzorem-fsw-/zpravy-domov.aspx?c=A130107_130616_In_domov_mct#utm_source=clanek.lidovky&utm_medium=text&utm_campaign=a-souvisejici.clanky.clicks

SVRŠEK, J. Svět islámu 3. Natura [online]. 1997 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://natura.baf.cz/natura/1997/2/9702-2.html>

Šaría - spravedlnost. Islám Info [online]. 2007 [cit. 2014-01-14]. Dostupné z: <http://info.pravdaoislamu.cz/index.php/2007/06/07/saria-spravedlnost/>

ŠIMONOVÁ, J. Klausova amnestie a její důsledky pro společnost. Blog.Respekt.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-14]. Dostupné z: <http://janasimonova.blog.respekt.ihned.cz/c1-59070420-klausova-amnestie-a-jeji-dusledky-pro-spolecnost>

Veřejné slyšení v Senátu na téma: Novoroční amnestie 2013 – motivy, okolnosti, důsledky. Senátor Parlamentu ČR JUDr. M. Antl [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.miroslavantl.cz/senat/74-verejne-slyseni-v-senatu-na-tema-novorocni-amnestie-2013-motivy-okolnosti-dusledky/>

Zeman dal ruce pryč od amnestie. Milosti bude udělovat ministerstvo spravedlnosti. Tn.cz [online]. 2013 [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://tn.nova.cz/zpravy/domaci/zeman-dal-ruce-pryc-od-amnestie-milosti-bude-udelovat-ministerstvo-spravedlnosti.html>

Legislativní zdroje

Nařízení Národního výboru československého č. 28 ze dne 5. listopadu 1918 o amnestii. In: Sbíрка zákonů a nařízení státu československého, roč. 1918, částka 4.

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 243/1945 Ú. 1.

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1178/1948 Ú. 1.

Rozhodnutí prezidenta republiky č. 1179/1948 Ú. 1.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 4. května 1953 č. 1/1953 Ú. 1.

Rozhodnutí prezidenta a vlády republiky Československé ze dne 9. května 1955 č. 117/1957 Ú. 1.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1965, vyhlášené pod č. 43/1965 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 9. května 1968, vyhlášené pod č. 55/1968 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 27. května 1969, vyhlášené pod č. 52/1969 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 25. února 1973, vyhlášené pod č. 10/1973 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. května 1975, vyhlášené pod č. 45/1975 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. května 1980, vyhlášené pod č. 38/1980 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. května 1985, vyhlášené pod č. 38/1985 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 27. října 1988, vyhlášené pod č. 167/1988 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 8. prosince 1989, vyhlášené pod č. 150/1989 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 1. ledna 1990, vyhlášené pod č. 1/1990 Sb.

Rozhodnutí prezidenta Československé socialistické republiky ze dne 16. února 1990, vyhlášené pod č. 10/1990 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 3. února 1993, vyhlášené pod č. 56/1993 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 3. února 1998, vyhlášené pod č. 20/1998 Sb.

Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 1. 1. 2013, vyhlášené pod č. 1/2013.

Rozhodnutí prezidenta Slovenské republiky z 2. ledna 2013 o amnestii, vyhlášené pod č. 1/2013 Sb.

Udělení milosti a Použití amnestie. In: Sbíрка zákonů Československé socialistické republiky, roč. 1961, částka 66.

Usnesení vlády ze dne 4. května 1953 č. 2/1953 Ú. 1.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR. In: Sbíрка zákonů Československé socialistické republiky, roč. 1993, částka 1.

Vládní usnesení ze dne 18. června 1948 č. 1180/1948 Ú. 1.

Vyhláška ministra vnitra č. 296/1945 Ú. 1.

Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). In: Sbíрка zákonů republiky Československé, roč. 1956, částka 33.

Zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci. In: Sbíрка zákonů České a Slovenské federativní, roč. 1990, částka 25.